КАЗКА СТАРОГО МЛИНА

Драма

ДІЄВІ ОСОБИ:

Вагнер, гірничий інженір, молодий,
дуже вродливий.
Крамаренко, землемір.
Трохим, лакей Вагнера.
Ма-рта, стара клюшниця.
Таран, дідич.
Марія, Сусанна — дочки його.

А н ел ь к а, Фані — тимчасові гості.
Перший і другий гості, приятелі Вагнера.

Подорожній.
Робітники.
Д і д-м ель ник.
Мар'яна, його онука.
Юрко, чабан, німий.

і

Берег річки. На другім плані гребля, старий млин, верби.
До них спускається високий, скелистий протилежний берег.
Смеркає; все повито легким, прозорим туманом. Чути,
як шумить вода. Сходить місяць. Із степу лине ледве чутний,
тужливий плач отари.
Д і Д-М ельник
(дослухається, сидячи на призьбі
коло дверей).
Як тільки ніч зашепче, мов та відьма,
Нависне скрізь: в степу і над млином,
В туман легкий повиє верби й скелі,
Приспить дурну зозулю десь у лузі

І викличе на небо тихі зорі,—
То сказ немов на його найде враз:
Одно гуде, плюскоче та співає,
А може, грає — добре не розчуєш.
А-ач, якої витина старий!
Неначе парубок, якому з жиру
Тремтять коліна до дівчат, а глузд
Тікає геть, горлянка ж та язик
Спочинку і на хвильку не зазнають —
Іржуть та мелють все, як в добру повідь
Вишняк на річці... Хе-хе-хе!.. Дарма
Твої весняні чари, дідугане!..
Зависла ніч, зіходить онде місяць.
Заснув і занімів до ранку степ,—
Не зглянешся, як стане тут Юрко:
Хе-хе... А де вже довгій бороді
Змагатися та з кучерями, котрим
Назустріч лине серденько дівоче!
Гай-гай! цих чар перемогти не квапся.
Шумуй, кипи — я спатиму спокійно.
А спати час...
(Позіхає й нешвидко зникає у млині).

З правого боку виходить інженір Ваги ер,
Крамаренко і робітник Трохим.
Вагнер
Зморився добре я...
То розташуймось тут?.. (До Трохима).
Неси сюди,
Що маєм на візку. Та розпряжи
Коня и пусти попастись на узліссі.
(Трохим зникає).
Це млин?.. Яка тут всюди глушина!
Ходили день — все степ, і степг і степ —
Незайманий, як в перший день творіння.

І ждеш мимохіть дива... Слово честі,
Мене більш не здивує, як із скель
Зненацька з'явиться до нас сюди
Дикун-тубілець голий, волохатий,
Уб'є всіх трьох камінним сокирищем;
Розклавши огнище, на нім спряже,
Як вепрів, нас під дикий свій танок
І, скликавши на бенкет увесь рід,
Смакуючи, ковтатиме з кістками
Культурную печеню.
Крамаренко (сміється).
І не диво!..
Тут є місця, де не ступала ще
Нога людська, хіба що вівчарева...
Земля обітована... Час настане —
І потече враз молоком і медом...
Ваги ер (скривившись).
Занедбана земля... Сиділи тут
Десятки років панські покоління,
Мов пугачі в ярах, і брали те,
Що в руки їм плило само, зусиль
Найменших не вживали. Праці,—
Вже не кажу про творчу працю я,—
Не знали зовсім: лінувались навіть
Нагнутись тільки, щоб підняти —те,
Чим світ живе, чому кориться,— злото.
Подумать тільки! Під ногами мати
Незлічені багатства — й їх не знати,
їх занехаять, не шукать! Це й звір
Або тварина так живуть: їм досить
Того, що щедрая подасть натура,
Як голод знемага... Одначе, сядьмо:
Чимало ми сходили. Ноги ниють,
І тіло, мов побите.
Крамаренко

Ось горбок,
Порослий тирсою, і дикий кущ
Неначе кличе нас під захист свій
Спочить. (Падають на траву).
В а г н е р
Замислишся отак, буває,
Над тим, що бачив тут за кілька день
І що знайшов, крик радощів втримавши,
І злість, і заздрощі сповняють душу.
А потім... полетиш на крилах мрій
У царство казкове! Бентежна думка.
Фантазія нестримна пензлем дивним
Одну за одною величні, пишні
Малює враз можливого картини.
Ах, чом це не моє! Десяток літ...
Ви розумієте — один десяток —
І краю ви цього вже не пізнали б.
Мов срібні блискавиці, вздовж і вшир
Степи порізали б із криці рейки,
І з скреготом і криком поповзли б
По них рухливі змії огняні
Туди, на південь, аж до моря. Скрізь
Огневим реготом страховищ дужих
Збудив би цю прадавню, мертву тишу,
Як регіт хмар грозових будить ніч.
І царство сну, і царство забуття
Я обернув би дужою рукою
У царство творчого життя і праці.
Де силу взяв би я, щоб те зробить?
Вона — отут, занедбана, під нами
Лежить віки, тисячоліття й спить,
Мов та царівна казкова, чекає
На лицаря свого...
(Замовкає й дослухається до шуму води).
Вода шумить,

Зіходить срібний місяць. Тихий степ
Снить дивними й старими снами,—
Спокійну душу має,.. З року в рік
Все те ж — зворушлива краса і сон.
О, дужим будь! — умить заколисає,
Як все навкруг Еіками присипляє,
Теж сила...
Подорожній
(З'ЯВЛЯЄТЬСЯ по той бік на скелі,
озирається навкруги й гукає).
Гей! чи є хто тут живий?
Чи по степах та диких хащах цих
Ховаються вовки лиш сіроманці
Та я, мов неприкаяний, блукаю?..
Крамаренко (голосно).
Ти хто ж такий?
Подорожній
Спитай у вітру, хто він,
Куди летить і де спочивок знайде.
Спитай у хмарки в день ясний, погожий,
Куди блакиттю шлях її послався
Та буйним де розіллється дощем.
Вагнер
Якийсь причинний.
Крамаренко
То простуй сюди,
Як знайдеш брід!
Подорожній (спускається).
Тут гребля, бачу, є.
Зникає. Трохим приносить кошик і речі до постелі,
сам іде до візка.
Крамаренко (готує до вечері).
Цікаво, хто це.
Вагнер
Певне, волоцюга,

Гонивітер, якому тісно всюди,
Де люди є, закон та обов'язок —
Не згук порожній у повітрі, де
В обіймах їх здихає звір в людині,
Проклятий, стоголовий звір, який
Потворою страшною на шляху
Великих і премудрих простягнувся.
Багато злине часу, як його
Всевладною рукою загнуздають,
Та піде він, підхилений, конем
Слухняним і покірним аж туди,
Де на верховинах життя сіяє
Єдиная мета для всіх — Культура.
Крамаренко
Далекий шлях — кінця не видно.
Вагнер
О,
Немає меж змаганням чоловіка,
І думки творчий льот сягає зір,
І їх, як цифр колони на папері,
Шикує він в системи дивно-згодні...
Подорожній з'являється біля млина, оглядає
місцевість, потім простує до них.
Крамаренко (угледівши його).
Іде сюди.
Вагнер (стежить за ним).
О, я не помилився!
Крамаренко
Ви не їсте нічого.
Вагнер
Я не знаю,—
Чи то знемігсь, блукаючи ввесь день,
Чи, може, спека так мене зв'ялила,
Що сон змагає... Гей, Трохиме!
Трохим (виходить).

Ось я.
Вагнер
У тім млині, запевне, хтось живе:
Спитай там молока. Ось гроші на.
Трохим
Я вмить. (Іде до млина).
Подорожній
Добривечір, панове, вам!
Щаслива зустріч. Цілий день мандрую
І жодної душі, крім чабана,
В пампасах цих не бачив я живої.
Вагнер (стомлено).
Сідати прошу, вбогую вечерю
Із нами поділити.
Подорожній (скидає сакви).
Вельми вдячний!
Та в мене дещо є. (Сідає).
Крамаренко
Надалі те
Сховайте ви: в нас вистарчить про всіх.
Пан інженір наш підтоптавсь нівроку
І важить лиш на сон, а ми удвох
У беседі поважній...
Подорожній (здивовано).
Інженір?
Що чую я? Всевладная кишеня
Й сюди вже стежку топче...
Вагнер (спалахнувши).
Не кишеня,-
Культура це. Культуру ми несем.
Подорожній (вечеряючи).
Одно одного варт...
Трохим (приносить глек молока).
Ось маєте.
Вагнер (наливає й п'є).

Куди і звідкіль ідете і хто ви?
Подорожній
Хто я?.. Коли б же знав хоч сам про те.
Вагнер (здивовано).
Та десь же народились ви колись
І щось робили досі?
Подорожній
Безперечно.
Не з глини хтось зліпив мене, як Бог
Прадавнього Адама. Спосіб цей,
Коли б його розкрити таємниці,
Дістав би враз найбільші привілеї,
Бо, знищивши права на нарождения,
Дав змогу б знищить право й на життя.
А я родився, як всі, й турбот чимало
Своїм цим вчинком декому завдав —
І от блукаю скрізь. А де вродився?..
Сказать не легко... В пишнім квітнику
Зростають чудо-квітки. В діаманти
Щодень вбирає їх рожевий ранок,
І злотом уст цілує ніжно сонце.
Літаючи метеликом прудким
По квітах життєвих, поет натхненний
Склада про них поему... А проте...
Це край, знайомий більш таким, як ви...
В другім краю чарівнім я вродився,
Про нього вам поеми не складуть...
В долині сліз теж квіти розцвітають:
Кривавії''троянди ран глибоких,
Бліді лілеї голоду, хвороб
Найрозмаїтіший квітник у світі,
І смертності ряснії хризантеми.
В чаду їх ароматів голова
Завжди в огні... Моя це батьківщина.
Ваги ер (дрімаючи).

Це казка беззмістовна.
Подорожній
О, якби!
У тім краю давно умерла казка...
Оганьблена, як паплюга остання,
Знесилена од праці й ран кривавих,
В тяжкім ярмі, у морі сліз пекучих
Умерла казка та.
Крамаренко
(прибирає в кошик вечерю й лягає).
Куди йдете?
Подорожній
Шукать води живої по світах,
Щоб казку воскресить.
Вагнер
Даремна річ:
Хто вмер, того ніхто не оживить.
Готуйтесь вислухати казку дужих.
Подорожній
Хто сам не вмер, того жива ще мрія.
Зорею провідною вдалині
Горить вона... Іди туди, іди...
Дрімають. З млина, дослухаючись до шуму води,
виходить Мар'яна й підходить навшпиньках
до млинового колеса, з робленим жалем промовляючи.
Ма р'я н а
Знов співаєш? (Перехиляється до води).
Білим шумом '
Розіслалась борода,
Очі — леле! — повні сумом,
Ллються сльози, як вода.
Бідний діду!, од кохання
Зникла геть твоя пиха.
Ось стривай! (Підходить до колеса).
Твої зітхання

Я утишу... (Бризкає водою й відскакує).
Ха-ха-ха!..
Вагнер
(підводиться на лікоть і стежить за сценою).
Це ж хто? і з ким вона?
Крамаренко
Русалка.
Подорожній
Казка.
Мар'яна (голосно сміється).
Глянь,— розгнівавсь! вир глибокий
Спересердя закрутив...
(Перестає сміятись і вдає з себе засмучену).
Діду мій зеленоокий,
Засмутив мене твій гнів.
Чи такого ж привітання —
Моя доленько лиха! —
Сподівалась я? (Хапається за серце). Ридання
Тиснуть серце...
(Нахиляється й раптом бризкає водою).
Ха-ха-ха! (Одскакує).
Вагнер
Та хто вона?
Крамаренко
Причинна, мабуть.
Подорожній
Казка.
Вагнер
Жартує з ким?
Подорожній
А з дідьком водяним.
В а г н е р
Яке дикунство!
Подорожній
Так... Культури ще,

Либонь, не скуштувала.
Здалеку чути сопілку.
Ваги ер (дослухаючись).
Грає хтось?
Крамаренко
Сказати б, вітер, так нема.
Подорожній
То степ
Нічну свою мелодію співає.
Мар'яна
' (зачувши спів, крутиться в танку).
Ген в тумані
З тих верхів
Рине-плине у долину любий спів.
Геть зарані!
Щезни вмить!
Хай ковбаня від кохання схолодить.
Чи ж старому,
Діду мій,
Сяють зорі, світить місяць золотий?
Геть додому
Аж на дно,
Де холодна постіль жде тебе давно!
Чи то ж сивій
Бороді
Залицяння, упадання молоді?
У дрімливій
Глибині,
В тихих водах ти засни собі на дні...
Юрко переходить греблю. Мар'яна кидається
йому назустріч, повна сміху й жаги.
Мар'яна
(бере його за руку й веде до колеса).
Чіплявся знов... Ти глянь, зачув, тікає...
Чути, як вир реве й стихає раптом.

Вони розкотисто регочуть, викликавши в скелях
дзвінку луну. Юрко притуляє до уст сопілку,
Мар'яна крутиться в жагучім танку.
В а г н е р (зачарований).
Вона хороша, певне, хоч дикунка.
Весняний ночі сон...
Подорожній
Не сполохніть...
Вагнер
Холодним розумом ладен повірить,
Що казка — не фантазії палкої
Є витвір, що вона — чарівна дійсність.
Подорожній
У кожного своя усюди казка,
І кожний з нас творець своєї казки,—
Барвистих мрій і золотих ілюзій.
Хоч смішно це, але у цім життя.
Фантазія дала таким, як ви,
Широкі й дужі крила, силу й міць,
На них літаєте в світах і казку
Створили ви, якій ім'я — Культура.
Вагнер
Не казка це, а факт.
Подорожній
І казка — факт
На певний час. Живе тут казка степу,
Як регіт — ніжная, як фея — красна.
І все навкруг: і степ, і срібні хвилі,
І дикі скелі, й хмари у блакиті,
І вільний вітер, ніч і день,— усе
Живе. Але я почуваю вже,
Що йде нова натомість казка — ваша,
ї казка степу вмре, як ваша прийде.
А там — заявиться нова, і вашій
Умерти доведеться ..

(Помітивши, що Вагнер дрімає,
й собі вкладається).
На добраніч!..
З млина виходить Дід-мельник, щось каже Мар'яні,
показуючи рукою на нічліжан, і знову йде
в хату. Мар'яна з цікавістю дивиться в їх бік,
потім потиху йде до них. Юрко, граючи,
стежить за нею.
Вагнер
(почувши ходу, одкриває очі й підводиться).
Хто тут?.. (Угледівши Мар'яну).
Хто ти, мій привиде прекрасний?
Мар'яна (зупиняється).
Це я. Ви брали молоко?
Вагнер (стає на ноги).
Так, так...
Ввесь час я слухав голос твій чарівний,
Очима стежив за танком, і сон
Тікав з очей знеможених моїх.
Дитинства привиди вставали у думках.
Тут казка-мрія в дійсність обернулась.
Русалка, певне, ти?
М а р' я н а (здивовано).
Я — мельниківна.
Прийшла за глечиком від молока.
Вагнер
(кривиться; підходить, бере Ті за руки
й зазирає в вічі).
Ти мельниківна? Ні, не вірю я.
Юрко перестає грати й стежить за ними.
Мар'яна
їй-бо...
Вагнер
Чи бачив хто, щоб в мельниківни,
Замість очей, виблискували зорі?

Щоб на устах троянди паленіли?
Не може бути брів таких у неї!..
Не крийся і скажи: ти королівна?
(Бере Ті злегка за стан).
М а р'я н а
(сміючись, обережно визволяється
й бере глека).
Ви смієтесь?.. Я — мельниківна. (Хоче йти).
Вагнер
Одну хвилиночку... стривай...
Мар'яна
Та хто ви?
Вагнер
Хто я?! Про те дізнаєшся за рік. —
Мар' яна (з зацікавленням).
Чому за рік? і як про те дізнаюсь?
Вагнер
Вернусь сюди.
Мар' яна
Чого?
Вагнер
Щоб оживить
Степи ці мертві...
Мар' яна (здивовано).
Мертві?!
Вагнер
...і голі скелі.
Мар'яна
Тут все живе. Он спить і диха степ:
Як тільки сонечко позолотить
Шпилі цих скель, то він загомонить,
Озвуться скелі голосно луною.
Ген-ген у лузі закує зозуля,
Зашепчуть верби з вітром-пустуном,
І зашумить шовковая трава,

До сонця річка радо засміється...
Вагнер (нетерпляче).
Все так, моє дитя...
Мар'яна
Тут все живе —
І хвилі кучеряві, й тихі зорі.
Як тільки зійде місяць золотий,—
Засне все навкруги, то із води
Мене чарує дідько водяний...
Ваги ер
Ах, знаю я!.. Людей... людей нема!
Мар'яна
Людей нема?.. Юрко і Дід... Доволі!
Навіщо більш?
Вагнер
Навіщо? Я скажу,—
Уважно слухай і запам'ятай.
(Знов бере її за стан рукою).
Хоча б на теє, щоб краса твоя
У пущах цих та марне не загибла.
Мар'яна
Мені то що?
Вагнер
Пишатися на людях.
На те й краса, щоб з неї любували.
Цвіте та марно квітка, на яку
Не впав ні разу вдячний погляд людський.
І самоцвіт коштовний є подібним
До каменя звичайного, коли
Ніхто не зна, ніхто його не бачить.
Ти квітка та, ти" самоцвіт коштовний.
Вродилась ти на те, щоб чарувать...
Мар'яна (сміється).
Ото! Чи відьма ж я, щоб чарувати?..
Вагнер (скривившись).

Фе, відьма... З дивних уст такі слова!..
Не відьма, а краса... Ти — чарівниця!
Мар'яна
Та, Боже крий! Ніколи в світі я
Не чарувала.,.

Вагнер (сміється).
Ні?.. То зачаруєш,
Коли краса твоя перед людьми
Веселкою блискучою засяє.
Мар' яна
Перед людьми? Нема ж їх, де вони?
Вагнер
Зжену я безліч їх у нетрі ці,
І виросте там місто гомінке,
Де степ буяв і тирса шелестіла.
Мар' яна
Та хто ж ви — грап, чи князь, чи пан
вельможний,
Що вас послухають вони?
Вагнер
Я той,
Хто цій пустелі скаже: оживи! —
І вмить вона, як в казці, оживе.
Мар'яна
Це правда?
Вагнер
Так.
Мар'яна (відступає).
Ви чарівник, виходить?
Мені вже страшно, далебі.
Вагнер
Чого?
Тобі нема чого боятись...
Мар' яна

Чом?
Вагнер
Бо ти сама вродилася на те,
Щоб панувать.
Мар'яна
Над ким?
Вагнер
Над усіма,
Хто буде тут, і над усім, що я
Зроблю...
Мар'яна
А що ж ви зробите?
Вагнер
Побачиш.
Людей пошлю під землю за скарбами.
Мар' яна
Хіба ви знаєте, де ті скарби
Заховано?
Вагнер
О так, я знаю все.
Мар'яна (сміється).
Ого! То ви і справді чарівник...
А що робитимете з ними ви?
Вагнер
Я вже сказав. Створю новую казку,
Я розведу такі огні, що з сонцем
Поборються вони страшним проміттям,
І все навкруг од стогону машин
Прокинеться до справжнього життя.
Зруйную все в степах, щоб на руїнах
Спорудить царство дужих. Ти ж мені ,
Сіятимеш в змаганнях творчих духа,
Як добрий геній мій... За мною підеш?
Мар'яна
Куди? Я й не второпаю, про що ви...

А млин, наш млин?
Вагнер
Що млин? На скелях тих
Збудую я палац тобі розкішний
І сад, як рай, круг нього розведу,
Вберу тебе, мов пишну королівну...
Куди не подивись — усе твоє,
Чого не забажай — вродилось тут.
Я сам — в ногах твоїх... Люби мене...
(Обнімає Ті й нашіптує палкі признання).
Подорожній (піднімає голову).
Пан інженір, як бачу, гав не ловить —
Він навіть сон солодкий залишив,
Щоб раптом розпочати творчу працю.
Не злий початок...
Крамаренко (сміється).
Спіть, не заважайте.
Подорожній (лягає).
Цікаво знати все ж таки — чого
Вас занесло у цюю глушину?
Крамаренко
Пан Вагнер розвідки тут розпочав
На землях будучого тестя.
Подорожній
Тестя?
Крамаренко
Так. Землі пребагаті.
Подорожній
Хто ж той тесть,
Коли не таємниця це?
Крамаренко
Старий
Тутешній дідич — пан Таран.
Подорожній (раптом сідає).
Таран?!

Крамаренко
Чого так здивувалися?
Подорожній
Невже
На пана Вагнера припав її,
Вільнолюбивої Сусанни, вибір?
Крамаренко
Марії тихої, скажіть.
Подорожній (з пільгою).
Марії?..
Так, так. Виходить, в неї є сестра?
Крамаренко
Ви знали їх?..
Подорожній
Скажіть, звідсіль далеко
Живуть вони?
Крамаренко
А далеченько пак:
Як рушить зараз берегом ріки,
То сонця схід зустрінете у них.
А ви хіба туди йдете?
Подорожній
Як сонце
Позолотить шпилі похмурих скель,
В дорогу рушу я. Вона ще тут,
Я сподіваюсь?
Крамаренко
Бачив я обох
Днів три тому.
Подорожній
І скоро шлюб в Марії?
Крамаренко
О, ні: принаймні аж за рік.
Подорожній
Чому

Пан Вагнер мусить довго так страждать,
Нудити світом од кохання? Чудно.
Крамаренко
За рік же цей повинен показати
Усім наочно він, що не химери
Всі домисли його,— що тут, в степах,
Лежить руда в землі.
Подорожній
Я розумію:
Й за це у нагороду в Тарана —
Дістане дочку із степами. Так?
Ну, що ж: як бачу я, то він не дурень.
К р амаренко
Вони кохаються...
Подорожній
Це видно... Гляньте...
(Показує на Вагнера, що обняв Мар'яну
й цілує).
Крамаренко
То байдуже: веселий жарт мимохідь.
Подорожній
Що жарт, то жарт: боюся тільки я,
Щоб не скінчивсь веселий жарт сльозами..
Чабан отой, по нім я помічаю,
Не зовсім жарти тії уподобав.
Кипить, немов окріп. Ось гляньте, гляньте...
Юрко підбігає, обурений, хапає за плечі Вагнера
й одкидає його набік, бере Мар'яну за руку
й тікає до млина.
Мар'яна
Ой, леле! ти це, Юрку?
Вагнер
О, прокляття!
Дикун! розбійник!..
Крамаренко

(схоплюється, підбігає до Вагнера
й нахиляється над ним).
Що він вам зробив?
Поранив? ні?
Вагнер (підводиться).
Байдуже.,, налякав.
А ви ще не спите?
Крамаренко
Тікає сон,
Коли цікаву казку чуєш.
Вагнер
Так,
Цікава казка, дивна і принадна.
(Дивиться, як обурена Мар'яна
змагається з Юрком).
Ви бачите — вона його не любить,
Вона обурена, що він так нагло
Нам перебив нічну розмову нашу...
Крамаренко
Нехай, нам спати час: коротка ніч.
Вагнер
Так, будем спати ми, а на світанку
До діла знов..."
Вкладаються обоє. Розгнівана Юрком, Мар'яна
одпихає його БІД себе й ховається у млині.
Він якусь хвилю стоїть коло дверей і грає;
вона не виходить. Тоді Юрко ламає сопілку
об коліно, хутко переходить греблю
й зникає в скелях.
Крамаренко (засипаючи).
ї знову тихо скрізь...
Вагнер (засипаючи).
А в тиші цій літають сни звабливі
І казку заплітають...
Подорожній

Увірвалась.
По хвилі з млина, озираючись навкруги,
виходить Мар'яна; пеоеконавшись, що Юрка нема,
вона тихо сміється до шуму води, погрожує
кулаком Водяникові, потім потиху прокрадається
до нічліжан, стає навколішки коло Вагнера
і, любуючи, довго дивиться на нього.
Вагнер одкриває счі; побачивши її, раптом сідає.
Мар'яна, поклавши палець на уста и показуючи
на тих, що сплять, дає знак мовчати, потім
міцно оповиває його шию руками й палко цілує.
Коли він хоче одповісти тим самим, вона,
сміючись, вирнвається, тікає до млина,
І по дорозі піднімає камінь, жбурляє весело
" у воду й зникає у млині.
Вагнер
(повернувшись на місці, зачарованим
поглядом слідкує за нею)..
Прекрасний сон приснився...
Подорожній
Не пробудіться.
Вагнер (не повертаючи голови).
О, він ще тільки розпочавсь для мене.
Кінця не видно ще. Початок казки,
Що тут, в степах цих, заплелась...
Подорожній
(перевертаючись на другий бік і засипаючи).
Початок
Не злий... який то буде їй... кінець?

II

Кабінет директора заводу й шахт Густава Вагнера.
Відчинене вікно в сад, залитий передвечірнім
сяєвом. Вагнер, схвильований, ходить з одного
кутка в другий.

Трохим (входить).
До вас пан Крамаренко.
Вагнер
Хай увійде.
Трохим виходить. Вагнер ходить роздратований,
нервовий.
Крамаренко
(тихо входить, стає біля порога
й слідкує за Ватером).
Ви чимсь схвильовані, то, може, я
Зайду по справі іншим разом?
Вагнер (зупиняється).
Це ви?
Гаразд... скажіть, що діється у нас?
Крамаренко (здивовано).
Я вас не зрозумів...
В а г н е р (дражливо).
Не зрозуміли?
Ну да... я так і знав... Усюди ви
Все ходите — на шахтах, на заводі,
А що там діється — нема вам діла.
Крамаренко
І знов-таки — я вас не розумію.
Що сталося?
Вагнер
А те, що хтось, незнаний,
Непроханий — намігся стати нам
В замірах наших на шляху
І підступом таємним сіє ремство
Між тими, хто повинен нашій владі
Служити без вагання.
Крамаренко
Вперше чую.
Вагнер (іронічно).
Так? Ви не чули? Ще б пак...

Крамаренко (образливо).
Прошу вас...
Догани я, либонь, не заслужив.
І взагалі — яке до того діло
Мені, що зовсім інші маю справи?
Коли моє не в лад...
Вагнер (перемінивши тон).
Мені пробачте...
Але... я так схвильований всім цим...
Крамаренко
Та в чім же, власне, річ? що сталось?
Вагнер
Дістав відомості допіру певні я,
Що скрізь помітно настрої нові,
Що дух слухнянства зник і вже натомість
У деяких палкіших головах
Заворушилися якісь химерні
І фантастичні мрії, котрі йдуть
Всім нашим всупереч...
Крамаренко
Не чув, не знаю.
Які підстави є, щоб думать так?
Вагнер
А ось побачим зараз!.. Гей, Трохиме!
Трохим (входить).
До послуг пана.
Вагнер
Ще нема нікого?
Трохим
Приведено когбсь. Чекає тут,
Поки покличе пан.
Вагнер
Нехай увійде.
Трохим виходить і впускає до кабінету
Подорожнього. Він в одежі робітника,

одірваного від роботи.
Вагнер (придивляється).
Десь бачив вас?
Крамаренко (здивовано).
Це ви?.. Зустріли вас
Колись біля млина? Питали ви
Про пана Тарана, а на світанку,
Либонь, і рушили туди?
Вагнер (здивовано).
Куди?
До Тарана?..
Подорожній
Ви кликали мене?
Вагнер
Що вам до Тарана?
Крамаренко
Питав мене
Про панну він Сусанну.
Вагнер
(пильно дивиться на Подорожнього).
Хто есте?
Подорожній
Ви кликали мене?
Вагнер (дражливо).
Я кликав вас...
Чутки про вас непевні я дістав.
Подорожній
Можлива річ.
Вагнер (спалахнувши).
г Ви розумієте? —
Непевні.
Подорожній
Так, я розумію.
Вагнер
Ви

Кохаєте химерную ідею —
І нам в замірах наших на шляху
Намислили тут стати. Стережіться!
Іти бажаю непохитно я:
Зустрінемось, то буде грім.
Подорожній
О, так!
Багато в хмарі блискавиць і грому,
Але ми знаєм всі також і те,
Що десь за хмарою сіяє сонце.
Вагнер (дражливо).
Слова! Ми ж люди діла, а не слів,
І певний шлях поперед нас послався.
Немає інших, не повинно бути!
Подорожній
У кожного є шлях свій у житті:
Кому усипано його квітками,
Осяяно блискучими огнями:
їх подорож тріумфом є гучним.
А іншим він колючими тернами
Послався ген — в принадну далечінь,
Повився мороком і закишів,
Замість квіток, отрутним, хижим гадом.
І темно навкруги...
Вагнер (нервово ходить).
Зблукаєтесь, глядіть.
Подорожній (з захватом).
О, ні! Негаснущим огнем у пітьмі
Пал серця їх їм світить до мети.
На крилах мрій орлом далекозорим
Пружкий їх розум Всесвіт облетить.
І прийде час: зіллються їх бажання
В один акорд могутній, одностайний,
І світ вітатиме новий глагол.
Під ноги вам ласкава доля квіти

Все кидає з усмішкою раба,
Позад же вас, де ви пройшли,— руїна,
На ній злочин голодним виє звірем.
Поперед тих — колючий терен, скелі:
Що не ступінь, то слід од них кривавий
Огневим цвітом землю укриває
І до мети готує путь страшну.
Ваш шлях — то шлях обраних, наш — усіх,
Коли ж, як хмари дві, зійдуться грізно
І викрешуть огонь — чия провина?
Вагнер
Ат, чув не раз мізерную бридню!
І не мене вам нею здивувати,
І не мене вам нею зупинити.
Моя мета й заміри непохитні.
Не раю вам ставати на шляху,
Бо не на те я дужою рукою
Пустелю цю у місто обернув
І там, де вив голодний вовк вночі,
Машин слухняних дужий хор
Співать примусив пісню перемоги.
Подорожній
Навіщо зупинять?.. Ви йдіть своїм,
А ми своїм шляхом. Якщо ж зійдуться,
То буде грім...
Вагнер (тупнувши ногою).
Я прошу вас мовчати!
Ви хто єсте? Приплентач беззахисний,
Кому подав я руку запомоги.
То як же смієте здіймати руку
На те й на тих, хто дав вам образ людський?
Подорожній
Я тільки йду своїм шляхом.
Вагнер
Глядіть,

Щоб він у прірву швидко вас не справив.
А поки що я вас попереджаю:
Ще крок один, непевний рух і слово —
І вам нема чого робити тут.
Я все сказав і знайте — це востаннє:
Вже більше вас сюди я не покличу.
Розмову скінчено.
Подорожній
Прощайте.
Вагнер
Йдіть.
Подорожній виходить, Вагнер ходить по кімнаті.
Нахабство... голови дурні!..
(До Крамаренка).
Ви чули?
Крамаренко
Все чув, але... навіщо хвилюватись?
Звичайний мрійник це.
Вагнер
Зараза це.
Уваги не зверніть — страшною
Скрізь пошестю розійдуться оті
Його ворожі мрії. (Зупиняється).
Ви, либонь,
Про панночку Сусанну щось згадали?
Крамаренко
Так, він звідтіль, од млину, простував
До неї...
Вагнер
Чудно... Я не розумію,
Що спільного у них?
Крамаренко
Він не казав.
Вагнер
Це дивно... А проте... вона, Сусанна,—

Химерна голова і в мрії теж
Уся поринула. Ви з чим прийшли?
Крамаренко
(розгортає один з принесених планів).
Про млин хотів порадитися з вами.
Робив я розвідку і зміркував,
Що кращого для водокачки місця,
Як те, де млин стоїть, нема ніде.
Вагнер
(уважно розглядає план місцевості).
А тут... чому не можна тут поставить?..
Крамаренко
Зверніть увагу: плесо тута.
Вагнер
Ну,
То що, як плесо?
Крамаренко
Завше небезпека
Намулів і мілизн, що йдуть звідсіль,
Од греблі і од млину. Вир лютує,
Рве дно, рве береги і зносить ввесь пісок
Сюди... Тому ж і плесо тут з'явилось.
Вагнер
А як поглибити;* розчистить дно?

Нічого не поможе. Щовесни
Нам довелося б це робити.

Ну?
К рам а р е н ко
І водокачка наша нам утроє
Обійдеться тоді.
Вагнер
Хм... Як так — не треба.
Крамаренко

Пробачте ви мені, але все це
Мене дивує трохи. Чом не тут,
Де млин старий, нікому не потрібний,
Не збудувати нам того, що треба?
Глибоке дно, низький скелистий берег,
І грунт камінний тут міцний, як криця.
Напівзруйновану ми цюю греблю
Підправимо як слід, зміцним бетоном
І — кращого нам нічого й бажати.
Вагнер (гостро).
А млин? а мельник?
Крамаренко (озирається).
Млин? Чому той млин
Нам мусить стать на перешкоді? Ми
Дідка того, що там живе в тій пустці,
Кудись переведемо до казарми.
Повірте ви, що буде там не гірш
Йому з робітниками. Він старий
Зробився, як дитина, й потребує
Вже догляду давно...
Вагнер (озирається).
Ссе... мовчіть про це.
Вона почує. Я ж її запевнив,
Що все гаразд в млині, що Дід радий,
Веселий її щастям.
Крамаренко
Ваша воля.
Вагнер
Йому не пробували ви казати
Про це?
Крамаренко
Не хоче й слухати: тікає
У млин — сердитий, зляканий. Замкнеться
І більш на мову не дається він.
Вагнер

От бачите.
Крамаренко
А що ж робити мусим?
Заводові вода потрібна? так?..
Чому ж повинні ми офірувати
Конечними потребами безглуздим
Дідка благого вибаганкам?
Вагнер
Так...
(Ходить нервово по кімнаті, вагаючись).
Так місця іншого нема?
Крамаренко
Нема.
Вагнер (зважившись).
Робіть, як маєте за корисніше.
Дідка пристройте десь в гурті, а млин
Розкидайте — й негайно до роботи.
А там... збудуйте ви... також негайно,
Окрему хату для старого.
Крамаренко
Нащо?
Йому й в робітницькій не кепсько буде.
Вагнер (дивлячись кудись убік).
Оселите із ним Мар'яну...
Крамаренко (здивовано).
Казку?
Вагнер
Так, Казку.
Крамаренко
Доглядать за дідом я
Знайду когось без неї.
Вагнер
Ні, вона
Повинна вийти звідсіль незабаром.
Ви розумієте мене? — повинна.

За кілька часу маю взяти шлюб
Я з панною Марією.
Крамаренко
Ах... так?
То інша річ... (Підводиться).
Я все зроблю. Прощайте!
Вагнер (ходячи в задумі).
А? що?.. Ідіть, ідіть... робіть, як краще.
Крамаренко ВИХОДИТЬ. Вагнер ЯКИЙ час ХОДИТЬ
з кутка в куток у похмурій задумі.
Трохим (входить).
Вам, пане, лист. (Віддає й виходить).
Вагнер (розриває конверт і читає).
"...Слідом за посланим і ми до вас
Приїдемо у гості — дочки й я.
Вже вибачте, що так наскоком..."
(Злісно мне лист і кидає до кошика).
Чорррт!..
Цього лиш бракувало, щоб вони
Зустрілись тут.
Дзвонить. Входить Трохим.
Хай прийде Марта зараз!
Трохим вклоняється й виходить.
Ат... чорт!.. Та як же не доречі гості!
(Ходить по кімнаті схвильований,
потім сідає за стіл і перегортає
папери).
Марта (входить).
Ви кликали мене, мій пане?
Вагнер (ніяково, але суворо).
Так,
Я кликав... Так... Де Казка?
Марта
Прилягла.
Все вас чекала...

Вагнер
Ну, гаразд... Ти от що...
За кілька часу в гості пан Таран
До мене з паннами прибуде... Чуєш?
Марта
То ваша наречена, пане?
Вагнер (вражений, озирається).
Що?!
То ти це знаєш?
Марта
Хто ж про це не знає?
Усі про це балакають давно.
Вагнер
(підвівшись, упалим голосом).
А... Казка?
Марта
О, крий Боже! Пильнувала,
Щоб хто їй не сказав, я паче ока.
Вагнер (з пільгою).
За це я дякую і не забуду.
Марта
А далі ж що?
Вагнер
А далі з дідом вдвох
її оселимо десь осторонь.
Потроху ти до цього підготуєш.
Поплаче трохи — там і перестане.

Ох, ні... не так вона кохає пана,
Щоб наглую розлуку пережити.
Марта (крутить головою).
гак вона к
> розлуку
Вагнер

■ (спалахнувши, тупає ногою).
Так мусить бути! чуєш?.. Хоч там що!..
(По хвилі).
Ти думаєш, мені не тяжке це.
Але... що ж маємо робить? Не все
Так робиться, як ми того бажали б,
А так, як нам велить життя.
М а р т а
Не знаю,
Казати що і з чого починати.
Вагнер
її до думки ти привчи поволі,
Що так повинно було конче статись.
Що це не зрада, ні... що я, крім неї,
Нікого не кохав і не кохаю...
Що, може, там, в убогій обстанові,
її краса принадами новими,
Як райський квіт, для мене процвіте.
Це не слова...
Марта (вжахнувшись).
А пані молода?
Вагнер (дивлячись у вікно).
Ах, пані... так... Але вона все хвора:
Краси життя я з нею не зазнаю.
(Замислюється. По хвилі).
Вони приїдуть скоро, то гляди ж,
Щоб Казка їх не бачила. Я швидко
Спроваджу їх. її ти не пускай,
Щось вигадай...
Марта
Гаразд, подбаю я.
Зітхає й виходить. Вагнер ходить який час
нервово по кімнаті, потім сідає за стіл
і переглядає папери, одбираючи деякі, щоб захопити
з собою. Входить, ігідкрадаючись навшпиньках,

Мар'яна; за нею зупиняється на порозі обурена
й схвильована Марта. Мар'яна підходить ззаду
до Вагнера й затуляє йому долонями очі.
Марта махає рукою й зникає.
Вагнер (бере її за руку).
Це ти, моя красо?
Оповиває стан її рукою й садовить собі на коліна.
Мар'яна (сміється).
А що — злякала?
Вагнер (ніжно).
Злякала? ти? Чи може ж тихий сон,
Торкнувшись ніжно вік, вжахнути нас?
О, ні! Навіє мрію легкокрилу
І ніч оберне в казку чарівну!
Чи може ж срібний місяцевий промінь,
Цілуючи вночі нечутно вії,
Злякати нас і казку перервать?
О, ні! Рій привидів, іще не знаних,
Знадних, бажаних збудить перед нас,
Сплете в танку рухливім їх в гірлянду
І зачарує нас.
Мар'яна (надувши устоньки).
Ти, певне, чув,
Як двері одхиляла, й не злякавсь.
Вагнер (пригортає її).
Пустушко ти моя!.. Так, так, я чув,
Як чує ніч, що прийде день ясний.
Мар'яна (тупає ногою).
Не хочу ніч!
Вагнер
Ти день, я — ніч.
Мар'яна
Не хочу.
Хай ясно буде в нас на серці!
Вагнер (з болем).

Ох,
Не знаєш, серце, ти, яка тут ніч
В душі моїй!..
Мар'яна (з жахом).
Що сталося з тобою?
Вагнер
О, поки що нічого.
Мар'яна
Тут хтось був
І в серце влив отрути.
Вагнер
Не було
Нікого тут. Та люди й не страшні.
Страшніша нам, голубко, неминучість.
Скажи, кохаєш дуже ти мене?
Мар'яна мовчить.
Кохаєш, знаю я... тому і мучусь...
Мар'яна, почувши це, одсахнулася.
Стривай, чого ти так?
Мар'яна дослухається до звуків сопілки,
що раптом почулись із саду крізь вікно.
Мар'яно, зоре!..
Мар'яна
Ти мучишся, що покохав мене?
Вагнер (підходить до неї).
Не те... Не варт любові я твоєї!
Не можу я кохати безоглядно,
Як ти мене.
Мар'яна
Ти більш мене не любиш,
Як то було колись, я почуваю,—
А то чому б в твоєму серці ніч
Так розгорнула раптом крила:.
Вагнер
Ні,

Не те... І як могла та чорна думка
В твоїй вродитися голівці?
Мар'яна
В серці:
Воно раніш од голови все знає,
Бо в'яне там, де відгуку нема.
Вагнер
Що кажеш ти?! Невже не палко б'ється
Моє назустріч серденьку твоєму?
Схились сюди, до мене пригорнись:
Невже в устах моїх не той огонь,
Що так палав раніш завжди до тебе
І на щоках запалював троянди?
І в очі глянь... Погаснуть хай навіки,
Коли хоч іскра зрад...
(Раптом замовкає, задумливо).
Немає зради...
Не зрада це...
Мар'яна (тривожно).
Чого ти?
Вагнер
Ні, не зрада...
Але... але... не знаю, що... О Боже!
Яка страшенна підлість!..
Стоїть якусь мить, ухопившись за голову,
потім хутко бере папери з столу й мовчки виходить.
Мар'яна (робить рух до дверей).
Любий мій!
Навіщо знов лишаєш свою Казку
В самотині?.. Пішов і не оглянувсь.
Стоїть у задумі, потім підходить і сідає край
вікна, вся опанована журними думками.
Із саду лине тихий", розпачливий спів сопілки.
Марта (входить).
І знов ти журишся, Мар'яно?

Мар'яна (стенувшись).
Ні,
Це не журба... Од щастя спочиваю.
Щаслива ж, Марто, я... а щастя що?
Воно — як квіти пишні, запашні:
їх пахощами повна ця оселя,
Як щастям повна вщерть моя душа.
Але...
Марта
Але...
Мар'яна
Після квіток розкішних,
Так часом заманеться хоч торкнутись
Устами до квіток простеньких, степових,
Що вітром пахнуть вільним, і очами
Голубить їх, мов діточок маленьких,
В яких душа прозора, як вода
На плесі... (Прояснівши).
Так, вода прозора там...
Марта (пильно дивиться на неї).
Мар'яно, хвора ти, я бачу... Стій...
Голівка не болить у тебе?
(Прикладає до чола Мар'яні долоню).
Мар'яна (озирнувшись).
Ні...
А що я вас спитаю, Марто?..
Як я сюди втікла — в млині зостався
Мій дід старий, благенький, як дитина.
Не чули ви — живий ще він? не вмер,
Нудьгуючи за мною?
Марта
Ти про це
Не говори ніколи: пан не любить
І навіть згадувать заборонив.
Мар'яна

Чому заборонив?
Марта
Бо не про теє
Повинна думати Мар'яна. Нащо
Дарма тривожити і краять серце?
Тепера пані ти...
Мар'яна
Я мельниківна.
Марта
Була колись... Минулося...
Мар'яна
Я — Казка.
Густав мене так зве. Куди пішов він?
Чому так часто ходить?.. Щось мені
Так сумно, Марто... А Юрко в саду
Ще жалібніш співа, немов ховає
Своє він щастя. Так, то він хоронить
Своє кохання... Він любив мене,
А я... Скажіть, Густав мене ще любить?
Марта
Сама ти добре знаєш...
Мар'яна
А чому ж
Усе частіш од мене він тікає?
Марта
Клопіт йому чимало єсть без тебе.
Мар'яна
Не те... не те... Ох, чую, що не те?..
Нам люба Казка раз, удруге, втретє,
А далі вже і надокучить.
Марта
Ат!
Він інженір — і діла та клопіт
Занадто є у нього: ціле місто
Він тут спорудив у степу глухім,

То треба ж раду дать.
Мар'яна (запалившись).
Бодай .вона,
Огнем споруда тая пойнялась,
Коли нам застує вона любитись!
Марта (махає на неї руками).
Мар'яно, схаменись!..
Мар'яна
Бодай вона
Запалася навіки!.. Я одна
Зосталася б тоді у нього. Він
Тоді не кидав би мене саму
З нудьгою, смутком і думками, він
Не проміняв би...
Марта (підводиться).
Ти дурне верзеш:
Чи можна ж цілий вік йому сидіти,
Та бути нянькою тобі, коли
Десь кличе діло, служба і клопоти?
Дитина ти, зростала у степу,
І далі млину, далі греблі й річки
Не бачила ні світу, ні людей.

Так... так... зростала у степу... еге,
В степу... Я —Казка.
Мар'яна (замислено).
іростала з
— Казка.
Марта

Краще йди приляж.
Піду я постелю. (Виходить).
Мар'яна
А Казка вабить
І раз, і двічі, потім надокучить...

(Здригається).
Невже?., так хутко?.. Ні, не може бути.
Проте... вже кілька день, як я ще сплю,
Зникає він невідомо куди,
Приходить тільки ніччю, а то й зовсім
Ночує десь не дома. Я ж — сама...
Сама... (Дослухається).
Як сумно грає він в цей вечір.
О, Юрку... Юрку... гарний, милий, любий...
Прийди... розваж... дай серденьку поради.
Чи чуєш, як твоя Мар'яна квилить,
Мов чайка та над річкою підбита,
Немов твоя сопілонька тужлива?
Знов дослухається; сопілку чути виразніш.
Мар'яна, прояснівши, схоплюється й жадливо
дивиться в одчинене вікно — вся порив,
вся зустріч.
Іде... сюди підходить він... Юрко!..
Юрко!.. А може, то мені почулось?..
В понурих скель пустун всесвітній вітер
Украв той спів і на легеньких крилах
Приніс мені жаданий подарунок...
І квітів пах з степів зеленобарвних,
І рокіт хвиль в камінняхмовчазних,
Зітхання вечора і плач отари...
А може... серце плаче то самітнє
За тим, що більш не вернеться ніколи?
(Знов дослухається).
Ні, ні... То він, Юрко, сюди підходить.
Я чую вже ходу...
Раптом гра уривається; вона нагинається
до вікна й хутко одскакує; вікном стрибає
в кімнату чабан Юрко.
Юрко!.. Юрко!..
(Обнімає й цілує, потім крутить його

по кімнаті).
Прийшов, прийшов, прийшов!..
Юрко дивиться на неї поглядом, повним кохання
й муки. Він не пручається; коли ж вона перестає,
то він бере її за руку і, показуючи у вікно,
тягне, благаюче.
Ось постривай!
Скажи, як млин? дідусь іще живий?
Юрко киває головою й знов тягне за собою.
Куди? Стривай! ти. сядь тут біля ніг
Та розкажи, що діється у вас.
Він дивиться на неї з докором, потім,
зважившись, сідає на підлозі коло ніг її
і, дивлячись їй у вічі, починає грати на сопілці
сумну-сумну мелодію, що врешті нагадує
тяжкий плач.
Мар'яна
(уважно слухає, ніби розмову).
Краса степів поволі умирає,
І там, де вітер, як орел, гуляв,
Туман задушливий висить, як хмара.
Грай, грай... я слухаю, я розумію.
Як ніч-краса на землю тихо сходить,
Огні і огнища палають всюди,
І гаснуть зір привітнії лампади...
Замовкли співи степу чарівні
За гомоном людським, машинним ревом.
І пишнії барвисті килими
В руйновище і смітник обернулись.
Грай, грай. А млин, старенький млин
Ущух навік і журно похилився,
Мов дід старий під тягарем життя.
Сміється дід, зелений дідько плаче,
А я щаслива тут... (Замислюється).
Щаслива? я?..

Схоплюється. Юрко уриває гру.
Авжеж щаслива я, і годі плакать.
Іти? Куди? А він, Густав коханий?
Ось незабаром прийде він сюди,
І сум розтане мій у бризках сміху.
А ти іди і Дідові розкажеш,
Що тут живе Мар'яна, мов цариця,
Що я свого Густава ублагаю,
І візьме Діда він сюди й тебе.
І знову будеш тут ти, коло мене...
Замислюється. Юрко знов награє.
Що кажеш ти? Він млин зруйнує?
О, ні, вигадуєш! мене він любить!
Що? що? (з жахом).
Мене не любить більше він?
(Замислюється).
Не любить більш?
(Стенувщись).
Ой, Юрку, брешеш ти!..
(Свариться на нього пальцем).
Юрко, ображений, перестає грати й схоплюється
на ноги, очі йому палають.
Мар'яна (сміється).
Ага, впіймала на брехні!.. А що!
(Бере його за плечі й крутить по кімнаті,
пританцьовуючи ).
Він любить, любить, любить...
Марта (на порозі, вжахнувшись).
Свят, свят, свят!
Юрко, угледівши її, вистрибує
вікном у сад.
Марта (отямившись).
Це ж хто? це ж що?
Мар'яна
(регоче, підбігає до неї, хапає

за стан і крутить по кімнаті).
Юрко, Юрко, Юрко!..
Юрко чабан...
Марта
(пручається й вислизає з рук).
Чабан? Це так, це так!
Це гарне товариство! Ох, Мар'яно,
Вже, певне, глузд голівку твою кинув.
Подякуй Богу, що не пан, а я
В цю мить сюди до тебе нагодилась.
Це так... це так...
Мар'яна
А що хіба?
Марта
А те,
Що перепало б і тобі й мені.
Найпаче ж Марті, щоб пильніш дивилась.
У панських горницях — чабан! Ну-ну!
Чи хто чував такеє, чи видав?
Отару б ще пригнав сюди в кімнату...
(Нахиляється й розглядає підлогу).
Не набруднив своїми постолами?..
Мар'яна
А знаєте, що вам скажу я, Марто?
Марта
Щось вигадала знову?
Мар'яна
Ні, давно
Вже думаю про теє.
Марта
Та про що ж?
Мар' яна
А як гадаєте, він згоден буде?
Марта
Та хто й на що?

Мар' яна
Густав,— щоб Діда взять
Сюди, до нас, а з ним Юрка? авжеж?
Фу-фу, як заревів би Водяник!..
Марта (спліскує руками).
О Господи! ти зовсім божевільна.
Та де ж це видано, щоб в панський дім
Пускали жить якогось мужика,
А з ним, старим, ще й чабана в додачу?
Ввесь дім вони за тиждень засмердять.
Мар'яна (розчаровано).
А я ж... мене пустили?..
Марта
Ти не те...
Не те... Пан знав, кого пускав і за що.
Та коли б я красу такую мала,
Здається... ат!.. (Махає рукою).
Та що там і казать!
А ти про теє думку залиши.
Як хочеш з дідом жить, то йди до нього.
Мар'яна
А як же без Густава?..
Марта
Що Густав!
Він знайде й там, як будеш ти потрібна.
Мар'яна (задумано).
Він знайде й там...
Марта

Мар'яна
Не пустить він.
Марта
Чого не пустить? — пустить. А пішла б?
Мар'яна (задумано).
Пішла б хоч на хвилиночку побачить...

Марта
Чого там на хвилиночку — назавше.
Ґдід радий би був... і той... чабан.
І пан би їздив, як покличеш. Хочеш —
Його про це я попрохаю... Добре?
Мар'яна мовчить у задумі.
Трохим
(входить, прибирає на столі, скоса
сердито позираючи на них).
Ішли б звідсіль... Хтось, може, нагодиться
До пана раптом... і перепаде
Мені за непорядок. В кабінеті
Бабам не полатається... Усе
Повинно буть на місці на своїм...
Коли ти жінка, то й сиди десь-інде,
А кабінет для тих, хто діло робить...
Марта
У, діло... ач, який знайшовсь трудящий!
Із'їли кабінет твій діловий.
Ходім, Мар'яно, годі міркувати...
(Виходять).
Трохим
(прибравши в кабінеті, сідає в крісло
за стіл, бере сигару із скриньки
й закурює).
Хе-хе, трудящий... Що то баба! їй,
Як віхтем або віником не ТЄЄЇ..
Еге... то-то вже і не той... Дурна!
Хіба їй зрозуміть, що з паном ми
Працюємо... працюєм головою...
А це не жарт... еге... того... наука!..
Куди ж їй з бабським розумом це знати!..
Понятія нема... Горшки їй той... (По хвилі).
Колись ми з паном...
Дзвінок. Трохим повертає голову.

Наче дзвонить хтось?
Отак, як бачиш... день у день... еге...
І побалакати нема часу.
Поволі підводиться й виходить у передпокій.
За хвильку у кабінет увіходять панна Марія
і панна Сусанна.
Марія (до Трохима).
Татусь пішов до пана у контору,
А нам звелів його тут почекати.
Трохим (вибачливо^.
Це можна, можна. Знаю ж я, хто ви,
Тому і дозволяю. Нареченій
Ясного пана нашого і тут...
І в кабінеті можна... атож які.. (Сідає).
Я знав старого Тарана...
Марія й Сусанна перезираються здивовано.
Марія
Ви йдіть,
А ми самі підождемо їх тут.
Трохим (підводиться).
Гаразд, гаразд... Розважити хотів,
Поки пани повернуться з контори.
Якщо ж ви той, то... я й того... піду.
(Виходить).
Марія любовно розглядає кабінет.
Марія
Тут, за оцим столом, працює він...
Як згорне білий день шумливі крила,
І ніч задумлива покриє землю,
Зашепче сад тихенько під вікном;
Вія творить тут в натхненній самоті
Сам на сам з творчими думкамй*-Лут,
У тишині, в захиснім цім куточку,
Душі його присутність відчуваю.
І творчі образи, як привиди незримі,

Розмову тихую з його душею,
Я чую, тут ведуть.
Сусанна
(ввесь час суворий вигляд має).
То мрійний вечір
Спустивсь на сад, шепочеться із ним.
Марія
Із пітьми небуття у зриму дійсність
Він викликав їх розумом палким
І оживив, служить своїм замірам
Примусив їх, як дужий володар.
Ти чуєш, сестро, стогін їх журливий?
Сусанна
То в горницях порожніх і просторих
Хода легенька наша одгукнулась
Журливою луною...
Марія (не слухаючи).
Ось перо,
Великих дум постійний виконавець.
Ось тут папір натхнення дожидає.
А ось сувій із планом докладним,—
Це творчості етап передостанній.
(Бере фотографію).
А ось... Це ж хто?.. Укохана сестра
В простецькім убранні і у віночку...
Прекрасна, як весна...
Сусанна
Сестра? Не знаю...
На нього щось не схожа.
Марія
О, не завжди
Сестра на брата схожа.
Сусанн а
Я не чула,
Що в нього є сестра... Він не казав.

Марія (тривожно).
А хто ж?..

Ти глянь, яким огнем, жагою
Палають очі дівчини цієї.
То що?
Сусанна
Вони печуть, чарують, ваблять,
І одірватися од них — дарма,
Дай гляну ще!.. Яка краси безодня!
Дивитись в них — то є вже щастя. Ні,
Це не сестра. Щоб мати перед себе
Повсякчас образ цей і не забути,
Що то сестра — цього не може бути...
Коли ж то правда, що сестра вона,
То... я не знаю... він про гріх забув.
Яка краса!..
Входить тихенько Мар'яна й стає на дверях.
Марія (вгледівши її).
Це ж хто?..
С у с а н н а (пошепки).
Вона... вона...
Мар'яна (привітно посміхаючись).
Добривечір!..
Марія
Ви ж хто єсте?
Мар' ян а
Я?.. Казка.
Сусанна (здивовано).
Ви Казка?
Марія (дивиться на сестру).
Казка?.. Чудно як... мов у сні.
М ар' я н а
Гуєтав мене так зве.
М а р і я (хитнувшись).

Густав?
Сусанна (суворо).
Хто ж ви?
Сестра йому?..
Мар'яна
О, ні, я не сестра.
Я — Казка. Думала, що він прийшов,
І йшла сюди, бо маю щось такеє
Сказать йому, від чого вже ніколи
Він не забуде більш своєї Казки.
(Підходить до сестер).
Тихенько будем ми тут розмовляти,
Бо Марта, сидячи там, задрімала:
Вона прийти сюди заборонила
Мені: в Густава, каже, є робота,
А ти йому там будеш заважати,—
То ми тихесенько, щоб не почула.
Марія (ледве промовляючи).
Він... любить вас?
Мар'яна
Казав, що дуже любить...
Любив, це знаю я,—любив він так,
Як промінь золотий кохає квітка,
Як усміх зір душа самітна любить.
Коли дививсь — квітки в душі цвіли,
Коли сміявсь і говорив,—то в серці
Бриніли співи чарівні назустріч,
І ніч здавалася рожевим ранком.
Але... я — Казка. (Замислюється). Так,
Я тільки — Казка.
А всяка казка нам надокучає,
Коли не раз, не два її ти чуєш.
Дива її нас більше не цікавлять,
Бо знаєш їх усі ти наперед.
Я — Казка та, яку він знає всю,

Тому і нудиться, шука нової,
І усміх лагідний його до мене,
Мов заграва після грози далека — .
Ясна, блискуча, та... холодна... Так...
(Стенувшись, весело).
Але... нову я Казку дам йому!
І він навіки мій... ні, краще наш,
Бо Казка та в мені.
Марія (упалим голосом).
Яка ж? яка?
Мар'яна
(нахиляється до них і шепоче).
Дитина це — його й моя: допіру
Під серцем я своїм її почула,
Прийшла йому сказать, та...
Марія
(падає непритомна на руки Су санні).
Ах!..
Сусанна
(обережно кладе її на канапу;
до Мар'яни).
Води, води! Гей, хто там!..
Входять Таран і Вагнер.
Таран (кидається до дочки).
Що таке?
Маріє, пташечко... (До Сусанни).
Що сталось тут?
Вагнер
(зрозумівши все, розлютований,
кидається на Мар'яну).
Тебе убить замало!..
Мар'яна
(з жахом простягає руки, скрикнувши).
Ах! уб'є...
Він вб'є мене!,, Юрко! дідусю! пробі!..

Падає важко на підлогу, непритомна.
Вагнер (хапається за голову),
Ах!., все загибло!..
Таран налив тим часом з карафи води і вкупі
з Сусанною одволав Марію. Вони підводять
її під руки й мовчки виходять усі троє. Вагнер
робить рух бігти за ними з поясненням, та,
роздумавши, раптом зупиняється. По хвилі
він дзвонить; коли входить лакей, він з жахливим
спокоєм, не дивлячись сам на Мар'яну, показує
на неї здивованому лакеєві рукою й наказує:
Геть прибрать звідсіль!..

## НІ

Декорація 2-го розділу. В кабінеті не прибрано:
папери розкидано по стільцях, на канапі,
на підлозі; на столі недопиті й порожні пляшки,
рештки закусок, чарки.
Ніч. Підпилий Вагнер сидить біля столу,
Трохим коло порога, теж напідпитку.
Вагнер
Вона видужує, ти кажеш?
Трохим
Так,
Мій пане. З ліжка вже встає.
Змарніла тільки дуже. Глянув був —
Та аж злякавсь. Та то нічого, пане,—
Вони живучі...
Вагнер
Хто?
Трохим
Та ці дівчата.
Скажіть ласкаве слово, посміхніться —
І знов на лицях рожі розцвітуть.

Ось я гукну її сюди... хе-хе!..
Побавитись вже можна... хе-хе-хе!..
Вагнер (схоплюється).
Що?! Смієш, гаде, ти!
Трохим (злякано,).
Пробачте, пане.
Вагнер
Щоб завтра тут її вже не було!
Трохим
Я слухаю, мій пане.
Вагнер (тре чоло).
Стій!., а я?..
А що ж мені лишається тоді?..
Скрізь порожньо... ні втіхи, ні мети...
Трохим (фамільярно).
От єрунда! та ми таку красулю
Вам викопаєм, що аж-аж! Моргніть
Ви тільки... хе-хе-хе... то враз я вам
Десяток приведу...
Вагнер (несамовито).
Що ти сказав?!
Що ти сказав, розсукин сину...
Трохим (злякано).
Я...
Вагнер
Ах ти ж, мерзото! Геть пішов!
Трохим
Та я ж..
Вагнер
(хапає револьвер зо столу).
Застрелю, проклятий...
Трохим зникає; на дверях трохи не збиває з ніг
Крамаренка, що входить і стає коло порога,
здивований.
Крамаренко

Що сталось тут?
Вагнер
(потроху приходить до пам'яті й кладе
револьвер на місце).
Нічого... Вчу поштивості слугу.
(Підходить до столу, наливає й п'є).
Вам дивно? так?
Крамаренко
Я вас не пізнаю.
Вагнер (регоче).
О, так!.. Лишивсь на хвилях я, мій друже,—
Вітрила подрано й стерна нема.
. Крамаренко
Невчасно ж як зневірився пан директор.
Тепера, як ніколи, тут потрібна
Його залізна воля...
Вагнер (сміється).
Що? залізна?..
Була, та загула... Чому ж невчасно?
Крамаренко
Самі ви знаєте, що вже давно
На нашім обрії зловісні хмари
Збираються у гурт. Неспокій скрізь.
Дістав відомості, що коло річки
Збираються робітники на раду,
Щоб під серпанком ночі зміркувать,
Підрахувати свої сили.
Вагнер
Ну?
То що?
Крамаренко
А те, що це недобрим тхне,
Завод, і шахти, й все у небезпеці.
Вагнер
Хай гине все, мені тепер байдуже.

І прощу цим мене не турбувати.
(Наливає й п'є).
Крамаренко (знизує плечима).
Хотів іще переказати вам...
Вагнер
' Про що?
Крамаренко
Дізнався з певних я джерел,
Що, крім відомих нам, у справі цій
Дочка старого Тарана взяла
Теж участь не останню.
Вагнер
Що?! Яка?
Крамаренко
Сусанна.
Вагнер .
Приверзлося вам?
Крамаренко
О, ні,
Напевне я дізнавсь.
Вагнер
Не розумію...
Крамаренко
І я також.
Вагнер
Змагатись проти себе
Самої, проти власних інтересів?..
Проте... нехай усі чорти зберуться,
А з ними пан Таран за ватажка,
Мені однаково тепер... Ви чули?
Мені однаково, і дайте спокій!..
(Виходить).
Крамаренко
(дивиться йому вслід і розводить
руками).

Убий — нічого я не розумію!
Трохим (входить, похитуючись).
Куди це пан, не знаєте?
Крамаренко (махнувши рукою).
Не знаю.
Сам чорт нічого тут не розбере.
Ну, що ж, нехай. Робитиму своє,
А далі видно буде. (Виходить)і
Трохим
(підходить до столу, наливає й п'є).
Знов, пішов.
Куритиме всю ніч. А п'є він добре,
Ніколи я не сподівавсь.
(Знов наливає й п'є, потім сідає
в крісло).
Погано
Одно: що і вночі нема спокою:
Як тільки задрімаєш — він з гостями,
Гляди, й заявиться... пішла робота!..
Посміхається, мурмотить щось і потроху засипає.
Яку хвилину на сцені тихо. Потім на дверях
з'являється Мар'яна — бліда як смерть,
з хоробливим виразом очей.
Мар'яна (оглядає кімнату).
Нема... (Побачивши Трохима).
Це ж хто?..
(Підходить, зрадівши, до нього, але,
впізнавши, відходить, розчарована,
до вікна й стоїть, утопивши погляд
у сад, звідкіль чути тиху гру Юркову).
Гай, грай... я не піду...
Іще не край... іще надія гріє.
Гра уривається.
Давно-давно, неначе цілий рік,
Як бачила його тоді востаннє...

Ба ні... коли лежала в забутті,
До мене він лагідно так схилявся
І в серце зазирав, бажав дізнатись,
Чи гніваюсь. Як очі розкривала,
Зникав його бажаний, любий образ —
В якімсь тумані розставав, і я
Воліла б вік не прокидатись,
Щоб тільки він стояв передо мною, .
Щоб променем блискучим все зоріли
Мені його, коханням повні, очі.
Благаюче дивилися вони,
Опрощення чекали... Любий! милий 1
Коханий мій Густаве! я люблю
Тебе іще палкіше після того,
Як гнівом ввесь до мене ти зайнявсь,
Бо знаю ж я: так степ широкий, пишний
Під час бурхливої грози палає
І вздовж, і вшир страшними блискавками
І глушить дужим гуркотом громів.
А пройде мить — то безліччю квіток
Сміється вже до сонечка крізь сльози.
(Озирається).
Де ж він? (Розглядає уважно обстановку).
Який гармидер тут! Він п'є?
Навіщо п'є? (Замислюється).
Так, так... не раз я чула
Гук бенкету крізь стіни, сміх
Його товаришів. Але... стривай...
Його ніколи сміху я не чула...
Не чула... ні... О любий мій Густаве!
Залить пекучу тугу він бажає,
Похмільним чадом отруїть нудьгу,
Що радість нагло так пожерла враз,
Ясную радість, сміх веселий, щастя;
Які недавно ще тут панували.

(З жахом).
Невже минулося?.. Як тяжко... ах!..
(Ломить руки).
Трохим (прокидається).
Диви... я трохи не заснув... Це так...
Занадто випив... голова болить.
Погано на похмілля. З паном вдень
Ми здорово того... Хіба іще,
Щоб голова не той...
(Наливає в чарку вина й помічає
Мар'яну).
Свят, свят!.. Хто тут?
(Відступає до дверей, переляканий).
Мар'яна
Це я... чого злякався?..
Трохим (махає руками).
Згинь, маро!
Хоче тікати за двері, але в цей час
входить Марта.
Марта (сплеснувши долонями).
Ось гляньте, де вона!.. Тобі ж не можна
Не то ходити, навіть ворухнутись.
Чи ти при пам'яті, Мар'яно?
Трохим (переміняючи тон).
Так,
Коли лежати звелено,— лежи,
А не тиняйсь. Ану лиш геть звідсіль!
За вас-не буду той... Як прийде пан...
Мар'яна (прояснівши).
Коли він прийде?
Трохим
Діло не твоє.
Коли потрібна будеш, то покличе.
Ох, лютий він на тебе...
Мар'яна (міниться на обличчі).

Що? на мене
Він лютий?
Марта (до Трохима).
Слухай, не плещи дурниць!
Ходім звідсіль, Мар'яно.
Мар'яна
Лютий?., він?..
За що?
Марта
Ат... слухай ти його дурного!
Трохим
Сама дурна!.. Кажу, що знаю я.
За що... Вона не знає, бач, того...
Марта
Мовчи, кажу! Ходім, Мар'яно, ляжеш.
Мар'яна
Стривай. (До Трохима).
Скажи, не муч — не знаю ж я.
Трохим
За те...
Марта (перебиває).
Мовчи!.. Ходім...
Мар' яна
Стривай!.. За що?
Трохим
За те, що той... що наречену пана
Образила ти чимсь...
Мар'яна (хитнувшись).
Що?.. Наречену?
. Стривай... (Тре чоло).
Так, так... пригадую я щось...
Та панночка — його то наречена?..
То правда?.. Ні... о, ні... не може бути.
В Густава наречена?.. Ні... А я ж?..
Трохим (зневажливо).

Ти? Чи не думала за пані стати?
Диви!.. Не мав пак кращої за тебе.
Повія ти... Погравсь, і буде з тебе...
Мар'яна (спалахнувши).
Ти брешеш, гаде!..
(Б'є його по обличчі рукою).
Трохим
(хапається за щоку й тікає до дверей).
Ти! гляди! не дуже!..
Мар'яна (стомлено).
Ах, що ж це я?.. Неправда ж, Марто, це?
Цей пес збрехав?
Марта (бере її під руку).
Авжеж, моя дитино.
ХОДІМ, голубонько, до спочивальні.
Ти вся тремтиш. Не треба хвилюватись.
(До Трохима).
Дістав, що заробив: здобрій на тім.
(Виходять).
Трохим (погрожує услід кулаком).
Паскуди! Ну, стривайте! я вам той...
Цього не подарую. (Бере чарку й хоче пити).
З передпокою чути дзвінок.
Так, як бач,—
Нема ані хвилиночки спокою. (Виходить).
По хвилі в кабінет увіходить Сусанна
під густим вуалем.
Сусанна
Де ж пан Густав?
Трохим
Його немає, панно.
Сусанна
Сама гаразд я бачу це. Але —
Де він? — питаю я тебе.
Трохим

Не знаю.
Хіба пан каже, де буває він!
Сусанна
То, може, хоч сказав, чи скоро буде?
Трохим
Повинен бути, але хто зна...
Сусанна
Я
Його пожду.
Трохим
Та, може ж, довго він.
Сусанна
Усе одно... мені потрібен він. (Сідає).
А це ж... чого це тут такий гармидер?
Не кабінет — якийсь шинок. Він п'є?
Трохим
Хто? пан? Бува... як пити хоче — п'є.
Води він не вжива...
Сусанна
Хитруй, хитруй!..
Стривай!.. Скажи мені: та досі тут?
Трохим
Яка?
Сусанна
Не знаєш ти?.. Та... Казка.
Трохим (вдає, що не розуміє).
Не знаю, далебі, про що ви той... —
Сусанна
Про дівку ту, що тут жила у пана.
Вона у нього досі?
Трохим
Щось не той...
Ось пан приїде, я спитаю.
Сусанна
Дурень!

Сама зумію в пана я спитать.
Трохим
Я слухаю... Ну, от і той... і добре...
Прибрати ці пляшки — вони порожні.
(Прибирає на столі).
А то пан гніватиметься.
Сусанна
А повні?
Трохим
Навіщо ж повні? скажуть — приберем,
А ні, то будуть тут.
Сусанна (киває на пляшки).
І часто це
У вас буває так?
Трохим
Що пан не дома?
Авжеж... роботи ж в нього...
Сусанна
Ну, одначе.
Він муштру добру дав тобі: і слова
Не видереш із тебе.
Трохим
Воля панська
Питати, наша ж відповісти.
Сусанна
Годі!
Іди собі, сама тут почекаю.
Трохим виходить. Сусанна розшукує на етажерці
портрет Мар'яни, підходить до вікна й розглядає.
По хвилі з передпокою чути дзвінок, голоси,
сміх, навіть хтось починає романс,
але раптом гомін уривається. В кімнату входить
Вагнер. Сусанна кладе портрет на місце
і йде назустріч Вагнерові.
Вагнер

Чому завдячувати мушу...
Сусанна
Я
На кілька слів до вас... я од сестри...
З наказу тата...
Вагнер
Зараз засвічу...
(Шукає сірники).
Сусанна
Не треба, прошу вас: я зараз їду.
Скажіть мені: сестру любили ви?
Вагнер (здивовано).
Навіщо знати Це, коли вже край
Всьому? І взагалі... не розумію...
Сусанна
Відповідать повинні ви хоча б тому,
Що ще не край. Вона кохає вас.
Під час недуги — у нестямі, в сні —
Вона ім'я все ваше промовляла,
її свідомості найперший промінь
Не татові належав, не мені,
А вам. Вона кохає вас. Всю душу,
І серце, й розум в те кохання вклала,
Живе лиш згадкою про вас, і те,
Що сталося, для неї — тільки сон:
Прокинулась — і дійсністю жива,
А дійсність тая — в вас, і тільки в вас.
Скажіть же ви мені правдиво, щиро:
Любили ви сестру тоді, як з нею
Хотіли одружитися. Як так,
То ще одно: чи любите і досі?
Вагнер
На це дозвольте не відповідати.
Сусанна
Повинні ви.

Вагнер (спалахнувши).
Повинностей ніяких
Не визнаю ні перед ким, а тільки
Перед самим собою.
Сусанна (гостро).
Я примушу
Вас дати відповідь, потрібну нам.
Вагнер
Примусите? мене? (Регоче).
Сусанна
Веселість вашу
Лишіть надалі, прошу вас. Мені ж
Відповідайте зараз.
Вагнер
Ані слова
Я не скажу.
Сусанна
Ви скажете усе.
(Дістає з гамана револьвер
і цілиться у Вагнера).
Уб'ю, як пса.
Вагнер (спокійно).
Облиште ваші жарти.
Сусанна
Побачите самі, що це не жарт:
Коли не скажете...
Вагнер
Для мене жарт...
Сховайте ваш револьвер: не мене
Лякати вам. Хто втратив все, що мав,
На смерть той дивиться, як на рятунок,
Ви знати хочете, чи я кохав
Марію, вашу любую сестру?
То слухайте ж: кохав.
Сусанна

Кохали? так?
Навіщо ж...
Вагнер (перебиває).
Знаю я, про що ви, й я
Скажу вам все, щоб раз скінчить назавжди.
А вас прошу поставитись розважно
До того, що скажу.
Сусанна (ховає револьвер).
Я вся — увага.
Вагнер (тре чоло).
Марію я люблю... Люблю, як владу
Кохає той, хто уродивсь для неї,
Як той артист-маляр кохає барви,
Як той поет красу чарівну слів,
Як кожний із творців кохає творчість.
Без неї я — звичайний син юрби,
Слуга нікчемний тих, кому дано
Творить життя, послугач, наймит їх.
А з нею — сам творець, життя господар.
То як же не кохать її мені?
Сусанна
А та... другая ж як? не розумію...
То двох кохаєте, виходить, ви?
Вагнер (помовчавши).
Кохаю двох?.. Ні, ні... Мета єдина
Завжди мені зоріла вдалині.
Вагань не знав я, йшов нехибно
І на шляху своїм всі перепони
Я переміг, здавалося. Але... ^
Красі немає меж, вона усюдиі
Одній красі я слугував ввесь час.
Мов зачарований, до неї йшов,
Бо іншої не знав. Коли ж у вас
Передо мною простяглись степів
Краса і простір вільний,—затремтів

Я, в саме серце вражений красою,
Не знаною ніколи ще мені,
Я крик здивування й утіхи стис
І ледве втримав од руїни те,
Що здавна пестив я в своїй душі,
А в ній, ви знаєте, квітник розвів
Я неабиякий із власних мрій,
Із власних замірів: йому ім'я —
Культура й поступ. Дужим рухом волі
Спокусу одігнав, хоч бачив я,
Що в дикій тій красі з прадавніх літ
Заховано страшну урочу силу.
На неї я холодними очима
Спокійно подивився, як той, кому стерном
Повинен бути розум, а не серце.
Я зміркував, що їй прийшов загин —
Красі первісній тій, що понад нею
Вже має смерть крилом своїм холодним.
Але ж... цілком уникнути спокуси
Не зміг... Ви розумієте мене?
Побачивши найкращу квітку степу,
Я, не вагаючись, зірвав її.
Я пережив прекрасну, дивну казку...
Сусанна
Пережили?
Вагнер
О так, вже пережив.
Коли б жорстоко так був не спіткнувсь
Я на своїм шляху, мети б досяг.
Тепера — порожньо ьсе навкруги.
Загрожували ви мене убити?
Живому трупові не страшно вмерти.
Мета моя погасла так нежданo,
І смерть тепер мені — бажана гостя.
Сусан н а

А Казка ж як?
Вагнер
. Умерла. Вмерла й та,
Яку і сам хотів я утворить.
Сусанна (вжахнувшись).
Вона умерла?!
Вагнер
Так.
Сусанна (обурено).
І ви... і ви...
Вагнер (показує на пляшки).
Справляю похорон.
Сусанна
Сердешна Казка!..-
Сердешна і сестра, що вас кохає.
Все те, що чула зараз я од вас,
Перекажу Марусі. Тільки знайте:
Життя сестри в руках у вас... коли
Наважитесь життям тим гратись ви,
Тоді помщусь сама я вже. Прощайте,
Сестра вас жде.
Вагнер
А ви?.. Цей тон холодний.
Як крига... нащо він?
Сусанна (ще холодніш).
А вам же що
До того?.. Вас сестра чекає, я ж...
Всіма я фібрами душі своєї
Ненавиджу і зневажаю вас.
Вагнер
Мене? За що ж? за що?
Сусанна
Сказати вам?..
За те, що казку вбити ви прийшли.
За те, що натомість лишили бруд,

Бридоту і руїни...
Вагнер (випростуючись).
Це неправда!
Створив нову я казку тут...
Сусанна
Для себе,
її в тих одібравши, хто тепер
Слугує вам...
Вагнер
Життя для дужих, панно,
Для тих, хто взять його здолає...
Сусанна
Так,
Але — хто дужий той, це ще питання.
Ми ще зустрінемось, я сподіваюсь,
І там побачимо, хто є той дужий.
Вагнер
Де ж, де?
Сусанна
На цих руїнах, у пожежі
Почуєте ви перше слово казки
Нової вже... Ну, я спішу... прощайте.
Сама піду, не треба проводжати.
(Виходить).
Вагнер (стоїть в задумі).
Нікчемнії химери!.. Раб життя
В творці пролізти хоче, ха-ха-ха!
О, тільки дайте тут запанувати,
То вже дізнаєтесь, хто дужчий з нас.
Руїни... хе!.. Вона культури царство
Руїною, бридотою назвала...
Вона загрожує мені... ну-ну!
Побачимо... побачим... ха-ха-ха!
Анелька
(висовує голову з других дверей).

Чи вам подобається це, панове!..
Він сам, і сам з собою розмовляє.
(Входить, за нею Фа ні, потім перший
і другий гості).
А ми там сидимо й нудьгуєм. Гарний
Господар з тебе, нічого сказать!
Перший гість (напідпитку).
А й справді свинство! Ти сидиш, страждаєш
Од спраги, він же тут не має й гадки.
(Підходить до столу, наливає й п'є.
Фані оглядає кабінет і речі — на столі,
на етажерці).
Анелька (також п'є).
Це ж хто до тебе пізно так?
Другий гість
(кидає пенсне на носа, він теж
напідпитку).
Так, так...
Це ж хто... е... до тебе... хе-хе-хе...
(Свариться на Вагнера пальцем).
Густаве,— женщина?.. Хе... хе... Лукавий!..
Перший гість
(бере його за руку й підводить
до столу).
Сідай ось краще й пий, коли прийшов.
(До Густава).
Це Таранівна, лакей нам казав,
Щось доброго тобі вона казала,
Бо бачу я, що хмари розійшлись,
І сонце блисне незабаром.
Вагнер
(посміхаючись і не ховаючи задоволення,
підходить до столу, наливає й п'є
одну чарку, потім другу).
Так...

І знову одросли у мене крила,
Що раптом так приборкано було,
І знов надії, заміри і мрії,
Мов буревій, під хмари понеслись...
Анелька
О Господи, яка нудота тут!
Та киньте ви свої розмови! годі!
Вагнер
Правдиво, любая Анелько, кажеш.
В останній раз нагоду маю я
Вітати в себе вас, мої кохані:
Тому цей час відзначити бажав би,
Але... як це зробити, я не знаю.
Перший гість (п'є).
Ото, не знає як! Я пропоную
Напитись до нестями...
Анелька
Фе, як гидко!
Вагнер
Як так, то й так... Ти, Фані, з нами?..
Фані
(ввесь час стоїть, держачи в руках
портрет Мар'яни й не одриває очей).
Хто це?
Вагнер (насупившись раптом).
А що?
Фані (журно).
Чому так хочеться ридати
Од глибини жагучих цих очей?
Другий гість
(здивовано оглядає всіх).
Цього ще бракувало!
Фані (не зважаючи).
Чом сміятись,
Співать, кричати в радощах блискучих

Так вабить погляд таємничий цей?
Так вабить закрутитись у танку...
Перший ^гість
Химернії бажання, слово честі!
Ну, хай сміятись, танцювать, співати...
Але кричать?.. О, люба Фані, кинь,
А то я, далебі, боюсь за нерви...
(Підходять і розглядають портрет).
Анелька
Це, мабуть, та... його та... мельниківна.
Фані
Хоча б єдиним оком глянуть тільки
На неї, на живу... хоч оддалік
Побачити хотіла б я...
Анелька
І я...
Другий гість
Е... м-да...
Анелька
Густаве, покажи!
Вагнер (спалахнувши).
Кого?
Мар'яну? вам?
(Підходить до Фані, вириває в неї
з рук портрет й кидає на етажерку).
Не діждете ніколи!
Анелька (обурено).
Чому ж то так?
Вагнер (п'є).
Тому, що ви не варт.
Самі вже погляди цікаві ваші
Заллють мою чарівну Казку брудом.
Анелька
Ви чуєте, яка принцеса! Пхе!
Як так, то й наплювать! Ото, диви,

Не бачили такого дива... пхе!
Вагнер (п'є).
Мовчи!
Анелька
Боїшся конкурентів ти?
Вагнер (тупає ногою).
Ані словечка більш з продажних уст!
Анелька
Та що ж це, прошу вас?.. Нехай вона,
Мужичка та, святіша од святої,
Але не значить це, що ображати
Нас треба через неї. Подлість це!
Перший гість
Густаве, справді я не пізнаю
Тебе... й не розумію... Чого кипиш?
Ф а н і
А я так добре розумію. Сам ти
її побачити боїшся.
Вагнер
Що?
Боюсь її?
Фані
Ти дужий, це ми знаєм,
Але...
Вагнер
В житті нікого не боявся.
Фані
Опріч жіночої краси.
Анелька
Авжеж
Боїшся ти, що знову мельниківна
Тебе красою зачарує...
Фані
Так.
Анелька

А та... друга з усім своїм багатством
З-під носу — пурх!
Перший гість (регоче).
Гіпотеза дотепна!
Признайсь, Густаве, що дівчата наші
Не кепські психологи!
Вагнер (б'є кулаком, по столу).
Це дурне!
Гей! хто там є!
Трохим (входить).
Я, пане, тут, до послуг.
Вагнер
Поклич сюди Мар'яну!
Трохим
Зараз, вмить!
(Виходить).
Вагнер (понуро п'є).
Ви задоволені?
Фані (з докором).
Навіщо ти?
Вагнер
Хто хоче йти нехибно до мети,
Повинен вільним бути від усього.
Анелька
Побачимо, який в Густава смак.
Вагнер
Боюся, що осліпнеш.
Анелька
Ов? Невже
Вона така хороша...
Вагнер (з захопленням).
Краща квітка
Степів усіх не в силі дорівнятись
До Казки любої красою. Зорі —
В її очах, рожевий ранок — в лицях,

Уста — кривавих два рубіни, вся —
Веселки блиск, чарівна казка, сон,
Який в житті єдиний сниться раз,
Після якого вже найкраща дійсність
Бридотою гидкою здасться нам.
Анелька
Та де ж ти взяв її, цей самоцвіт?
Вагнер
Де взяв?.. У степу вкрав. Такая квітка
У вільнім лиш степу могла вродитись.
Була чудова ніч. Біля млина
Над річкою пристав я одпочити,
Знесилений за день од спеки й праці.
І там побачив сон: в палкім танку
При сяйві місячнім вона звивалась...
Перший гість (п'є).
То вона
Танцює в тебе? Це цікаво!..
Анелька
Може,
І нам вона тут затанцює?
Вагнер
Вам?
Гаразд, звелю я їй! у всій красі
її вам покажу... Чому не йде?
Гей, хто там є!..
М а р'я н а входить бліда як смерть, але очі її
горять радістю. Хоче кинутись до нього,
але, побачивши гостей, з жахом озирається;
із саду лине журний спів сопілки.
Анелька (регоче).
То це красуня тая? Ха-ха-ха!
Фані
Яка хороша!
Анелька

Що? вона хороша?
Другий гість
(кидає на носа пенсне, підходить
ближче до Мар'яни й з цікавістю
розглядає її).
Ні, ні! вона нічого... Очі гарні...
Чому така бліда?
Анелька
Гай-гай, Густаве,
Про смак твій краще я гадала!
В а г н е р (осатанівши).
Мовчать, повіє! (До Мар'яни — тупає ногою).
Йди сюди! Ти чуєш?
Марта (виходить наперед).
Вона слаба, мій пане...
Вагнер
А... ти тут,
Проклята відьмо! Так ти доглядаєш?
Кажи: куди красу її ти діла?
М а р'я н а (припадає до Марти).
Ходім, ходімо, Марто,— я боюсь...
Вагнер
(підходить, шарпає її за рукав
насеред кімнати).
Е, ні, стривай! (До Марти).
А ти іди звідсіль,
Щоб я тебе не бачив більш у себе!
Марта виходить. Мар'яна стоїть і злякано
озирається.
Вагнер
Танцюй мені! Та так, як ти колись
Біля млина...
Мар'яна (благаюче).
Пусти мене, Густаве,
Я більш не буду...

Вагнер (тупає ногою).
Що? Танцюй, кажу!
Перший гість
Облиш, Густаве, бачиш же — слаба.
Фані
(підходить до Мар'яни й обнімає Ті).
Ходім, моє дитя. Йому прости —
Бо п'яний дуже він, несамовитий!:.
Анелька
Авжеж не треба танцювати...
Вагнер
Що?!
То я не пан в своїй господі?|ОдпихоєФанїЛ
Геть!
(Хапає за руку Мар'яну й кидає,
крутнувши, насеред кімнати).
Танцюй!
Анелька
Він збожеволів...
Вагнер
(підступає до Мар'яни знов).
Ти не будеш?
Не будеш ти?..
(Хапає зі столика револьвер
й націляється).
Мар'яна
(з криком одбігає до вікна).
Він вб'є... він вб'є мене!!!
Гра сопілки уривається. Юрко вскакує вікном
у кімнату, кидається на Вагнера й валить його
на підлогу, потім хапає в обійми Мар'яну
й зникає з нею в саду. Всі який час стоять
нерухомі з ляку.
Вагнер
(підводиться, підбігає до вікна

й стріляє в сад).
Прокляття!
В саду розтинається й затихає здавлений крик.
Перший гість
(хапає Вагнера ззаду за руки, підводить
до крісла й садовить).
Що ти робиш, божевільний?
Сідай і заспокойся.
На постріли вбігають Трохим і Марта.
Фані (мрійно).
Як чарівно!
Прекрасно як! Немов у сні, у казці...
Марта
Мар'яна де?
Анелька (показує на вікно).
Нема, втекла.
Фані
(підходить до Вагнера й кладе йому
руку на плече).
Як гарно!..
Це Казка? так?..
Вагнер (з розпачем).
Немає більше Казки!..
Як дивний сон, як мрія зникла...
Кінець!..
Фані (мрійно зітхає).
Немає казки без кінця.

## IV

Декорація 1-го розділу. Світає. Сцену іноді
заливає проміттям справа від заводу,
чути зрідка гудки. На призьбі під млином
сидить старий Мельник, брудний, обшарпаний,
з розкуйовдлениим волоссям і бородою. Коли завіса

піднімається, з правого боку виходить Сусанна
з фурманом своїм.
Сусанна (озираючись).
Ото той млин?
Фурман
Так, панночко, це він.
Сусанна
Ти йди і жди мене там, біля коней.
А я не забарюсь.
Фурман
Гаразд, пожду. (Зникає).
Од заводу чути гудок.
Дід (здригнувшись).
Загув... ач, як загув!..
Схоплюється й тікає до дверей.
Гукай, гукай...
Мене ти не обдуриш, як Мар'яну...
(Дослухається).
Ага, заціпило!.. (Відходить од порога).
Сусанна (підходить ближче).
Хтось гомонить?..
Він вже прийшов? Я ж думала, ще рано.
(Угледівши діда, зупиняється й слідкує за ним).
Це Мельник, певне? З ким же він розмову
Так рано тут завів?..
ДІД
Іще одна...
Которая це вже?., розтала ніч
У світлі тихім ранку... Ще один...
Который вже?., прокинувсь день ясний,
її ж нема... (Нахиляється через колесо).
Збрехав тй знов, старий...
Що? прийде? прибіжить? Который раз
Я чую це від тебе? Де ж вона?..
Сусанна

Добридень, Діду, вам!..
ДІД
(затремтівши, озирається й тікає
до порога).
Мене нема...
Нема мене...

Куди ж? куди? стривайте!
Лихого вам не заподію.
Хто ж ти?
Ти звідтіля?
(Махає рукою на протилежний берег).
Сусанна
Звідкіль?
Дід
Од тих, що там...
Що тих потвор набудували тут
І степ порили геть і засмерділи.
Сусанна
То що, як звідтіля?
ДІД
Хе-хе-хе!.. то що...
То знаю я, чого прийшла сюди.
Сусанна
Чого?
Дід (свариться пальцем).
Та знаю, знаю вже!.. Приходив
До мене вже один... казав мені,
Що млин зруйнує геть... еге... й натомість
Спорудить тут якусь машину...
Сусанна
Ну?
Що ж ви йому на це?
Дід (знов свариться).
Хе-хе... Яка!

Щоб випитать, прийшла?.. Хе-хе... а дзуськи!
Що я зроблю — того нікому не скажу.
Як прийдуть, то й побачать, хе-хе-хе!
(Показує на воду).
От він так знає.
Сусанна (здивовано дивиться туди).
Хто?
ДІД
Та Водяник.
Він знає все й радіє ізо мною.
Тобі ж не скажемо... Нехай сюди
Заявляться оті... твої — і раптом
Де й дінеться і млин, і дід...
(Регоче, аж захлинається).
Іще
Прохав мене, щоб кинув я свій млин.
Туди, до вас щоб перейшов, що там
Побачу нібито свою Мар'яну...
Сусанна (робить рух до нього).
Мар'яну?..
Дід (махає руками).
Не підходь, а то сховаюсь!
Сусанна
То та Мар'яна ваша?
ДІД
Не чия ж.
Сусанна
Нема Мар'яни вже... Мар'яна вмерла.
Дід (свариться пальцем).
Умерла?., хто?.. Ой хитрі ж збіса всі ви!
Про щось чудне і той товче мені...
Махає рукою на воду. Розтинається гудок.'
Дід похапливо тікає й замикається в млині.
Сусанна
Утік... Як чудно, наче в казці. Млин...

Старий, благенький мельник... Водяник...
І вкрито все серпанком таїни.
А там — огні, життя кипить бурхливе
І стеле із руїн незнаний шлях
До казки до нової... (Замислюється).
Чом не йде
Так довго він?.. Як тихо тут навкруг!
Встає турботний день і кличе всіх
До буйного життя... А тут — вмирання,
Вітає казка степу... Чую я,
Як тіні давнього блукають журно,
Немов шукають місце, щоб заснути
Навіки вже і все навкруг приспати...
А він не йде... Не спала я всю ніч,
І сон змагає... мов приспать мене
Також хотять заблукані привиддя —
Закути серце в холод забуття.
(Стає, спершись на колесо).
Тіні минулого... Тіні минулого
Роєм мовчазно-рухливим,
Нудно дражливим,
З пітьми забутого, з пітьми заснулого
Знов устають...
Вдалеч хотіла б я серцем полинути!
Геть понад світом в блакиті
Стежити миті,
Хмаркою плинути, плинути, плинути
В безвісну путь... (Стенувшись).
І зупинитися в льоті нестримному
В царстві досягнень... Спочити
Й далі летіти,
Тільки б не спати у мороку зимному,
Тільки б не спать!..
Тіні минулого, тіні забутого
Тягнуть в безодню спокою...

Хочуть журбою
Серце бентежнеє — ворога лютого
Заколисать...
Вихорем крутяться, в'ються, мов фурії.
Марно!., живі ще бажання
Взять без вагання
Все, що належиться... Геть же, понурії!
Я не засну! —
Не вдовольнить мене чаром-нірваною!
Щастя верховин дістати —
В бурях сконати!..
Душу огневу не згасиш оманою
Тихого сну!..
Подорожній
(в цей час спускається з гори,
переходить треблюф наближається
до Сусанни).
Сплять іще гори, повиті в туман,
В сивій дрімоті долини.
Гей, чи не рано на хвилях оман
Нас понесуть хуртовини?..
Сусанна (випростуючись).
Що це? зневір'я? навіщо воно?
Море життя не чекає.
Нумо ж на хвилі! у руки стерно,
Поки ще море дрімає!
Бурям назустріч, із хвилями в бій!
Гордо замають вітрила.
Геть же зневір'я! огневих надій
В нас не приборкано крила.
Подорожній
(здіймає капелюха й показує перед себе).
Бурям назустріч, із хвилями в бій!
В нас не приборкано крила!:.
На горі вимальовуються фігури М а р'я ни й Юрка.

Юрко ледве держиться на ногах. Мар'яна обережно
піддержує його й безпорадно озирається.
М а р'я н а
Гей, пробі! хто тут є,— допоможіть.
Подорожній
(зупиняється, дослухаючись).
Неначе голос чийсь рятунку просить?
Сусанна
Мертво і сонно в долинах у млі.
Стогне то пугач у скелі,
Що заясніли гірськії шпилі
В пітьму повитій пустелі.
М а р'я н а
(силкується вдержати Юрка).
Немає сил... Гей, Хто тут є? озвися!..
Подорожній (дослухається).
І знов чийсь крик, мов стогін, будить тишу.
Рятунку просить хтось чи допомоги?
Сусанна (з захватом).
Тим, що конають, рятунку нема!
Діл цей привиддями повен,
Шлях же наш вгору пославсь не дарма —
З мертвих низин до верховин.
Друже коханий! нема вороття
Тим, хто безоглядно кинув
Серце бентежне в пожежу життя
Й духом до щастя полинув.
Дай же ти, друже мій, руку мені:
Підем вперед без вагання;
Ваблять і кдичуть нас наші огні
В царство хуртеч і змагання.
(Беруться за руки й зникають праворуч).
М а р'я н а
(з великим зусиллям спускається,
піддержуючи під руку Юрка, вниз,

переходить греблю, кладе його на цім
березі, недалеко від колеса,
випростується й безпорадно озирається).
Нема нікого... Дід живий чи ні?
Як вир реве! Це ти, старий сусідо?
Радієш?.. Ну, радій... (Нахиляється над Юрком).
З млина виходить, крадучись, Діді з великим
зацікавленням, потроху наближаючись, слідкує
за тим, що вона робить.
Гей, Юрку! Юрку!..
Не чує... знепритомнів. Ось стривай,
Твою смертельну рану я промию
Холодною водою, й біль утихне.
Розплющиш знов свої хороші очі
Й до мене посміхнешся...
(Розстібає йому комір і обдивляється).
Де ж вона?..
Де куля та?.. Поцілено у спину...
Що ж діяти?..
(Піднімає голову, помічає діда
й кидається до нього).
Діду! любий мій!
Живий іще?..
(Хапає його руку й цілує).
Дід (пручається).
Геть! геть! Тебе не знаю!
(Вириває руку й тікає до порога).
Мар'яна (простягає руки до нього).
Це ж я... це я, Мар'яна ваша!
Дід (махає на неї руками).
Геть!
Моя Мар'яна не така!.. Я знаю,—
Тебе підіслано, щоб обдурить
Старого діда...
Марія на

Я—Мар'яна ваша,—
Невже ви не пізнали?
Дід
Ти? Мар'яна?
Мар'яна, та не та... Русалка, може.
Моя Мар'яна — маків цвіт. А ти...
Не треба, не підходь!.. Іди до того.
(Показує на воду).
До дідька водяного. Чуєш, як
Радіє він, немов і справді бачить
Мар'яну, любую мою онуку...
Геть! геть! не смій підходити сюди!
(Зникає й замикається).
М а р'я н а
Він не пізнав. Нехай. Як зійде сонце,
До нього підійду я ще, і він
Мене пізна...
(Підходить до Юрка, сідає, кладе
його голову собі на коліна).
Юрко... Умер чи спить?
А серце б'ється так повільно й тихо
В обіймах смерті, наче день ясний
В обіймах ночі замирає. Юрку!
Прокинься, коханий мій: ми дома вже.
Не чуєш? ні?.. Гарячим поцілунком
Тебе я розбуджу.
(Цілує його раз і другий).
Розкрий же очі!
До уст своїх сопілоньку тужливу
Ти притули і піснею дзвінкою
Розбудиш вмить заснулую луну.
А я... як то було колись, таночок
Тобі під гру веселий заплету...
Зів'ю вінок із квітів запашних,
Вквітчаю ним голівку... чуєш, Юрку?..

І щастя приманю... ти чуєш? —щастя,
Веселе, тихе щастя... Ти не чуєш?..
Поблідли як твої уста і вид...
А чим збудить тебе — не знаю я.
Сльозами? — сліз нема... лишились там.
(Махає рукою в той бік, звідкіля прийшла).
Чи піснею веселою?..— теж там...
Ах, там... і сльози і пісні. Зо мною —
Саме розбите серце...
Юрко розкриває очі, ніби прощаючись з нею.
Ти почув?..
Збудився?..
(Нахиляється до нього; він судорожно
хапає її за плече, потім одкидає руку,
випростується й помирає).
Сказати хочеш щось мені?
Я слухаю, мій любий...
(Поширеними очима слідкує за його
вмиранням; переконавшись, що він помер,
розпачливо скрикує й схоплюється
на ноги).
Він помер!..
Юрко помер... нема Юрка... А я?..
На крик одчиняє двері Дід і, сміючись, з порога
слідкує за нею.
А я?..
(Безпорадно озирається й підходить
до колеса).
Ти чув... ти чув? — Юрко помер.
А я сама... Е, ні... стривай... десь Дід...
(Угледівши старого, кидається до нього).
Дідусю мій!
Дід ховається, регочучи, й замикається.
Сховавсь... не пізнає...
(Підходить знов до колеса).

До тебе? Ні, до тебе не піду.
Там холодно на дні... І ти... старий,
Холодний і бридкий. Кохаєш ти?
Коли бажання є — розбите серце
Тобі я кину, як собаці: їж,
Доїж його — мені вже не потрібне.
А я... піду у степ, нарву квіток,
Сплету вінок і голову вквітчаю,
Прийду, і сяду тута під млином,
І ждатиму, аж поки сонце зійде
І вийде Дід: на мене гляне він
І враз пізнає свою Каз... що? Казку?
Немає Казки вже — вона скінчилась.
А я... Хто ж я? Стривай... Ага, згадала!
Мар'яна я, не Казка — мельниківна,
Я — мельниківна... так... Мар'яна я...
(Замислена, відходить од колеса
й зникає в глибині сцени за млином).
З млина виглядає Д і д, помітивши, що нікого нема,
підходить обережно до колеса.
ДІД
Ти чув, що вигадав на мене він?
Ха-ха! Якусь дівулю підіслав...
Звелів казати, що вона Мар'яна.
Що кажеш ти? Мар'яна справді то?
Ех ти, старий! Із глузду, мабуть, спав:
Хіба така Мар'яна, як отся?
Мар'яна сонечком мені сіяла...
Вродлива й молода, як та весна,
Цвіла вона в степу, Мов пишна квітка.
А ще — як у віночку, то й очей
Не одірвав би од такої вроди.
А ця — як смерть бліда. Замість квіток,
Зима послалася на лицях в неї.
Русалка то... Гей, дідьку Водяний!

Чи то не ти щось вигадав, пославши
Русалку ошукать старого діда?
(Свариться пальцем).
Гляди! а то я греблю розкопаю
І воду геть спущу. Тоді завиєш,
Немов той на живіт після куті...
Стривай... бач, я й забув... вона сюди
Когось іще з собою привела.
Й його Юрком назвала при мені.
(Підходить до Юрка, довго дивиться
на нього, потім починає потиху
сміятись: щодалі сміх переходить у регіт).
Ну й утяла! Юрко... Хіба це він?
Юрко живий, а цей... вже дуба дав.
Чи думали, що я не одрізню
Юрка від цього мертвяка?.. Ну-ну!..
Під час останньої частини дідового монологу
згори спускається гурток робітників з сокирами
й лопатами; вони переходять греблю й підходять
до Діда, котрий, зрештою угледівши їх, чимдуж
тікає, зляканий, до млина й хутко замикається там.
Перший робітник
Чого це він метнувсь, як навіжений?
Десятник
Десь догадавсь, чого прийшли сюди ми.
Другий робітник
(угледівши труп).
Гей, хто Тут спить? Ану, вставай, нерано.
Перший робітник
(і інші оточують труп).
Це вбитий... далебі... Заснув навіки.
Десятник
(нахиляється, придивляючись).
Застрелено... Його не руште ви.
Ну, добре день почавсь!

Перший робітник
Та хто ж би міг?
Другий робітник
Стояв тут Дід над ним, то, може, він.
Третій робітник
Попав у небо пальцем. З чого Дід
Стріляти міг? чи не з оскарду,
Яким карбує жорна?
Десятник
Все одно,
Хто вбив... Не ваше діло розбирать,—
Начальство розбере...
(До одного з робітників).
Біжи назад
І розкажи про знахідку страшну.
Один з робітників вертається, переходить
греблю й зникає в скелях.
Й сопілку стис в руці. Цікаво, хто він?
Перший робітник
Смальовий, як чабан...
Другий робітник
Чабан і є:
Десь бачив я його.
Третій робітник
Ще молодий.
Перший робітник
(нахиляється й бере в руки сопілку).
А гарна, з візерунками сопілка...
Робив колись і я такі... еге,
Чабанував колись і грав. Ану,
Чи не забув ще грати тут на шахтах.
(Притуляє до уст і починає награвати
фабричний мотив: "Когда я был слабодний
мальчик...")
Десятник

І ще що вигадай! Облиш! Клади
На місце та ходімо: час не жде.
Не видно, як надійде Крамаренко
І вилає, що ще нічого тут
Ми не зробили.
(Підходять і стають перед млином;
дехто зазирає у вікно).
Діду! гей! ти чуєш?
(Торсає двері).
Вставай, нерано вже!..
Другий робітник
Та він не спить.
Допіру ж втік, як нас угледів...
(Стукає у віконечко).
ДІДУ!-
Десятник
Не чує.
Другий робітник
Гей! оглух ти на безлюдді?
Десятник (стукає в двері).
Вилазь, а то звелю ламати двері!
Перший робітник
(зазирає у вікно).
Не видно ні духа... Соломи тільки
Повнісінькая хата. Нащо то?..
Третій робітник
Та що там думать довго: бить вікно
Або рубати двері...
Десятник
Доведеться.
Роботи в нас чимало: завалить
І розібрать трухлявий млин, звезти
Звідсіль і місце тут для водокачки
Розчистити. Тому не гаймось!
(Торсає дверима).

Гей!
Одчиниш ти чи ні?.. Старий луципер...
Крамаренко
(перейшовши греблю, підходить
до робітників).
То ви нічого ще і не зробили?
Десятник
Замкнувся у млині і притаївсь.
Погане коїться щось тут. Он там
На березі, біля води, лежить
Застрелений.
Крамаренко (підходить до трупа).
Застрелений?.. Хто ж він?
Стривай... десь бачив я його. Чабан це.
Десятник
Застали Діда тут над ним: стояв
І гомонів про щось.
Крамаренко
Ти сповістив
Про це кого?
Десятник
Аякже.
Крамаренко
Ну, й гаразд.
(Вертаються до млина).
Ну, що ж, коли не відчиня дверей,
Рубайте їх та будемо кінчати.
Перший і другий робітники підходять до дверей
і починають ламати їх. Удари сокир голосною
луною відбиваються в скелях на тім боці.
Перший робітник
Диви, яке міцне: коли не дуб,
То груша. (Рубає).
Хе!..
Другий робітник

А він казав — трухляве.
Десятник
Ану, рубайте, годі теревенить!..
Інші з цікавістю товпляться коло них. Сонце
пожежею освітлює шпилі скель.
Голос Мар'яни (десь за млином).
Рине вода, рине,
А серденько ниє:
Гей, чи він прилине
Хутенько,
Бистренько,
Поки звечоріє?
Робота припиняється, всі стоять і слухають,
як зачаровані.
Перший робітник
Десь рання пташка заспівала в лузі.
Другий робітник
А тихо тут, аж моторошно якось.
Третій робітник
Кує зозуля десь...
Перший робітник
То жаба крюка.
Зозуля вже мандрикою вдавилась.
Третій робітник
А вир лютує як!
Другий робітник
Ось слухай, слухай!
Голос Мар'яни
Рине сльоза, рине,
А серденько в'яне:
Гей, чи він прилине
Хутенько,
Бистренько,
Поки ніч настане?
Перший робітник

З села якась.
Другий робітник
А може, з наших це?
Третій робітник
Чи не русалка?.. Гарно як співає...
Другий робітник
Таке ще вигадай — удень русалка!..
Голос Мар'яни
Рине пісня, рине
І серденько крає:
Гей, чи він прилине
Хутенько,
Бистренько?..
Чом його немає?..
Десятник
Ану, за діло! чого це стали ви?..
Робітники неохоче починають рубати двері.
Крамаренко (сам до себе).
Нема сумніву... це вона —це Казка.
Чого блукає тут?.. Невже... невже...
Не може бути, щоб він її прогнав...
З гори спускається Вагнер.
Десятник (до Крамаренка).
Ось гляньте — пан директор то чи ні?
Крамаренко
Так, він... Чого так рано в цих місцях?..
Ага... я розумію...
Знову чути спів Мар'яни.
Четвертий робітник
(зазирає у вікно, з жахом).
Гляньте, гляньте!..
Горить в млині!..— горить!..
Десятник (підбігає).
Що плещеш ти?
Крамаренко

Що там таке? (Помічає полум'я й дим).
Горить?.. Ат, чорт старий!
Рубайте двері, вікна... швидше! Чом
Стовбами стали? Вивести старого
Хутчій з млина!..
Перший робітник
Врубаєш їх якраз.
Метушня. Пробують рубати знов. Двері не піддаються,
вікно ж падає всередину, але звідтіль
виривається дим і полум'я. Хто близько стояв,
відсахнувся.
Голос Мар'яни
Рине вода, рине,
А серденько...
Раптом уривається. Пожежа розгоряється.
Крамаренко (хапається за голову).
Згорить, згорить же він... його рятуйте!
Другий робітник
Згорів вже досі, не врятуєш!
Перший робітник
Ні,
Вже край... Ось-ось завалиться і дах.
Дак от на що соломи він наклав!..
Крамаренко
Гей, хлопці! нагороду той дістане,
Хто виведе з огню старого! Ну?
Чого ж ви стоїте і мовчите?..
Всі стоять, мовчки огинаючись. Крамаренко махає
рукою і йде назустріч Вагнерові. З правого
боку вибігають робітники. Між ними —
Подорожній іСусанна
Подорожній
(до тих, що руйнували млин).
Що тут? Навіщо млин ви запалили?
Перший робітник

Старий замкнувся там і запалив.
Подорожній (з жахом).
Він там?
Другий робітник
Та там...
Перший робітник
Тепер вже не підступиш.
Подорожній біжить До вікна й хоче кинутись
в огонь.
Сусанна (удержує його).
Стривай... згориш!.. Мерців лиши мерцям.
М а р'я н а
(вибігає з-за млину у вінку
на розпущених косах).
Де дід?., де дід?
(Кидається то до одного, то до другого
робітника).
Сусанна (до Подорожнього).
Вона... вона... це — Казка.:
А Вагнер же казав мені, що вмерла...
(Угледівши Вагнера).
А ось і він. Чого прийшов?
Перший робітник (до Мар'яни).
Нема,
Він там...
Показують на палаючий млин, у якого раптом
дах падає.
Мар'яна (несамовито).
Він там? в млині сховавсь? Дідусю! діду!!!
Кидається до огню, але робітники втримують її.
Вагнер
(підходить ближче: у нього пом'ятий,
невиспаний вигляд; побачивши Мар'яну,
робить рух до неї, простягаючи руки).
Мар'яно!.. Казко любая моя!..

Мар'яна, вгледівши його, скрикує, вириває́ться
з рук у робітників і кидається у вир. —Крик жаху
в присутніх. Вагнер робить рух за нею,
але зупиняється і з жахом слідкує, як понесло
водою тіло Мар'яни. Подорожній і кілька робітників
з тих, що прийшли пізніш, зірвавшися з місця,
кидаються за нею. Решта товпиться біля колеса,
слідкуючи за тим, що робиться в річці.
— Загибла вже...
— Е, ні... вхопив!
— На берег випливають!..
— А що ж з млином робити?
— Ну, й день сьогодня!..
Сусанна (підходить до Вагнера).
Тепера, Вагнере, вже край напевне...
Вагнер (показує в глиб сцени).
Він витяг, бачите?., на берег витяг...
Вона ще оживе...
Сусанна
О, так! вона,
Запевне, оживе, та не для вас,—
Для Вагнерів навік умерла Казка!..
Млин валиться при криках і метушні. Вир люто реве.
Сходить сонце. Чути гудок заводу.